

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΡΙΘΜ. ΦΥΛΛΟΥ 114 ■ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1991 ■ ΤΕΒΕΤ - ΣΕΒΑΤ 5751

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ του κ. ΙΑΚΩΒΟΥ ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΗ

Mε συγκίνηση η πρόταση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου να μιλήσω και εγώ σήμερα για την Ανθολογία που εκδίδει. Με συγκίνηση, γιατί δεν απευθυνόταν στον συγγραφέα - που κατά σύμπτωση είμαι - , αλλά στον Καμπανέλλη, που με πολλούς Έλληνες Εβραίους, άνδρες και γυναίκες, βρέθηκε στο ίδιο Ες Ες στρατόπεδο συγκεντρώσεως και εξοντώσεως (Konzentrations und Fernlager), όπως ήταν η πλήρης ονομασία του αναθεματισμένου εκείνου τόπου και τόπων. Να γιατί με συγκίνηση αυτή η πρόταση.

'Οποιος έχει ζήσει σ' εκείνους τους τόπους, δεν μπορεί ποτέ να ξεχάσει τους άλλους, εκείνους που βρέθηκε μαζί τους εκεί. Πολύ περισσότερο δεν μπορεί να ξεχάσει τους Εβραίους.

Δεν μπορεί να τους ξεχάσει - μιλώ τώρα γενικά - για πολλούς πικρούς λόγους. Και ανάμεσα σ' αυτούς **ενας** που σπάνια αναφέρεται στα βιβλία που έχω διαβάσει για τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, αλλά στη δική μου μνήμη έχει πολύ βαθιά εγγραφεί και θα προσέθετα εγγραφεί ενεργά, έτσι που συχνά να ορίζει τον τρόπο που σκέπτομαι και αισθάνομαι.

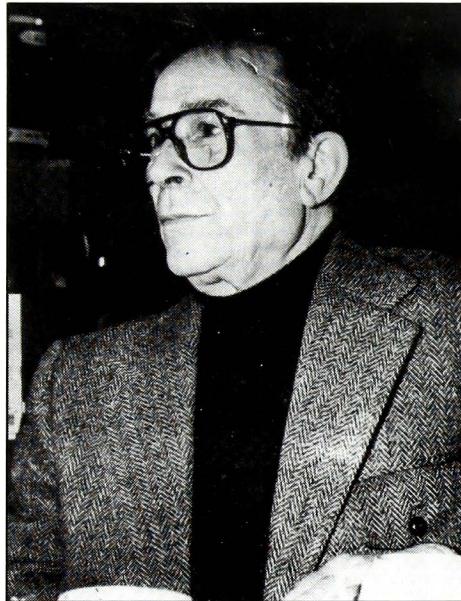
Ποιός είναι αυτός; Είναι το αντιφατικά θείο γενούς, ότι σ' εκείνη την κόλαση εξομοιωμένοι όλοι κάτω από την ίδια μοίρα, ειχαμε γδυθεί από κάθε διάλογη, κάθε προκατάληψη, κάθε διαχωρισμό φυλετικό, εθνικό, ταξικό, θρησκευτικό, ιδεολογικό, ειχαμε γίνει μια ενιαία ανθρώπινη κοινωνία, μια οικουμενική μειονότητα, δοσμένοι σ' ένα ομοούσιο όνειρο: το τέλος εκείνης της κόλασης.

Είπα πως είμασταν όλοι εξομοιωμένοι κάτω απ' την ίδια μοίρα. Με τη διαφορά πως κάποιων η μοίρα ήταν πιο μαύρη, των Εβραίων. Κι όμως, αγαπητοί φίλοι, αυτοί οι πιο πολύ απ' τους άλλους μελλοθάνατοι, ήταν αυτοί που πιο πολύ απ' τους άλλους εμπιχώνανε και συντηρούσαν το όνειρο, θά 'λεγα **το μεγάλο όνειρο** πως η ζωή δεν χάθηκε, ο άνθρωπος δεν χάθηκε, ο κόσμος δεν χάθηκε.

Αυτά που λέω αυτή την ώρα, εδώ σε μιαν ωραία αιθουσα της οδού Ακαδημίας, σε μια δεξίωση, μέσα

στην ευλογημένη δουτίνα και ασφάλεια μάς καθεμέρας όπως όλες, ίσως να δείχνουν παρωχημένα, χιλιοεπωμένα ή να είναι και κουραστικά.

Αλλά όσοι τα έζησαν, πώς να τα ξεχάσουν; Άλλωστε η μνήμη δεν είναι αποθήκη, είναι σχολείο, διδακτήριο; Θυμάμαι Εβραίους στο Μαουτχάουζεν να δίνουν κουράγιο, να εμπνέουν ελπίδα σε μη Εβραίους. Εκεί τους γνώρισα κι εγώ και χάρη σ' αυτούς είδα σε μιαν ακραία μορφή τις ψυχικές διαστάσεις του ανθρώπου. Όταν αναλογίζομαι σήμερα πού οφείλεται η καρτερικότητα και η γαλήνη με την οποία οι περισσότεροι Εβραίοι αντιμετώπιζαν τη μοίρα τους στο στρατόπεδο, καταλήγω στη σκέψη πως έχουν ένα δικό τους ψυχικό και πνευματικό εφόδιο, να κοιτάζουν στο βάθος του χρόνου, και του παρελθόντος και του μέλλοντος χρόνου. Κάνω ακόμη τη σκέψη, πως αυτός ο κατ' εξοχήν ρεαλιστής λαός έχει ταυτόχρονα και μιαν άλλην ιδιότητα, σε εξ ίσου μεγάλη δόση. Την ικανότητα ν' αποκόβεται ψυχικά απ' την πραγματικότητα, όταν πια αυτή γίνεται ανελέητα εχθρική και να μετακινείται σ' έναν κόσμο άλλο, πάροντας όμως μαζί την πίστη του και

τα οφάματά του για τη δημιουργία μάς άλλης ζωής. Και συχνά, λόγω ακριβώς αυτού του κοιτάγματος στο βάθος του χρόνου, να πετυχαίνει τη μετουσίωση της μεταφυσικής του υπόστασης σε πραγματική, σε μια νέα ζωή.

Με όσα ήδη έχω πει, έχω εκφρασθεί και για την έκδοση που το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο είχε την ωραία ιδέα να κάμει. Είναι ένα απόκτημα πολλαπλά χρήσιμο. Η εικόνα της ζωής των Εβραίων της χώρας μας, του χαρακτήρα τους, της περιπτεύεις τους όπως αυτή ζωγραφίζεται κι αποκαλύπτεται μέσα από κείμενα της ποίησης και της λογοτεχνίας μας, είναι μια ιδέα ευρηματική, γιατί σίγουρα είναι και η πιο σωστή, η πιο αντικειμενική.

Αλήθεια, πόσο ξέρουμε εις βάθος τους ανθρώπους που ζούμε στην ίδια χώρα, στην ίδια πόλη, στην ίδια γειτονιά; Και πολύ περισσότερο, πόσο ξέρουμε όσους επί πλέον συνιστούν και μιαν κοινότη-

Συνέχεια στη σελ. 22

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χαλκίδα: Γάμος. Φωτογραφία έξω από τη Συναγωγή, το 1929. Το ζεύγος των νεονύμφων είναι ο Αλμπέρτος και η Μαίρη Κοέν. Ο Ραββίνος Σαλής από τα Τρίκαλα. (Φωτ. του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος).

Το φαινόμενο του ρατσισμού και του αντισημιτισμού

Του Καθηγητή κ. ΘΑΝΟΥ ΛΙΠΟΒΑΤΣ

Για να καταλάβει κανείς τον ρατσισμό, δεν αρκεί να τον δει μόνον ως αποτέλεσμα ιστορικών παραγόντων. Ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός, ως ιδεολογία και ως ψυχική προδιάθεση, είναι βέβαια μια συνέπεια τραματικών πολιτισμικών αλλαγών, τόσο στο χώρο της κοινωνίας, όσο και στο χώρο της γνώσης, αλλά εξακολουθούν και υπάρχουν αυτόνομα παραπέρα, παρ' όλες τις επιστημονικές και φιλοσοφικές κριτικές¹. Αυτό μας οδηγεί στο ουσιαστικό ερώτημα αναφορικά με τους λόγους της επιτυχίας του ρατσισμού. Έτσι, κάθε πολιτισμικό φαινόμενο πρέπει πάντα να αναλύεται διπλά: δομικά και ιστορικά και αυτό πάλι συνεπάγεται τόσο μια ψυχική, υποκειμενική όσο και μια κοινωνική, αντικειμενική διάσταση. Για να μπορέσουν σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίσταση να εμφανισθούν ρατσιστικές αντιδράσεις, πρέπει η περίσταση αυτή να "συναντήσει" μια από πριν υπάρχουντα, λανθάνοντα ρατσιστική τάση. Αυτή η τελευταία αποτελεί τον **λόγο** για την επιτυχία του φαινομένου, το οποίο έτσι "κατανοούμε".

I. Ψυχαναλυτική προσέγγιση του ρατσισμού

Το υποκείμενο γυρεύει πάντα να "πραγματοποιήσει" την ταυτότητά του, δηλαδή να την ολοκληρώσει φανταστικά και γυρεύει να βρει ένα σκοπό και ένα νόημα στη ζωή του. Εφευρίσκει μύθους (ή τους βρίσκει από πριν έτοιμους), που "εξηγούν" την **πρωταρχική αρχή**, την "καταγωγή" των πραγμάτων, δηλ. τη δική του "καταγωγή". Αυτό το φάειμο των "πρώτων αρχών" σχετίζεται με τη μαγική, πρωτόγονη ιδέα της παντοδυναμίας των σκέψεων και έχει ως σκοπό να ξαλείψει από τον κόσμο την ατέλεια όλων των πραγμάτων, την έλλειψη και τη Διαφορά. 'Όλοι οι άνθρωποι φαντασιώνουν ως παιδιά την λεγόμενη "**πρωταρχική σκηνή**", μια φαντασίωση που βιώνεται τραματικά και αγχοτικά: εδώ το υποκείμενο σκηνοθετεί φαντασιακά και με **ανπουχτικό** τρόπο τη στιγμή που έγινε η σύλληψή του, τη συνουσία των γονέων του και αυτή τη στιγμή είναι αδύνατον να αναπαραχθεί πραγματικά. Το υποκείμενο θα ήθελε όμως να είναι μάρτυς και σκηνοθέτης των ιδίων του απαρχών, ως "**αυτάτιος**". Αντί τούτου, κάνει την τραματική εμπειρία, ότι για να "παραχθεί" ένας άνθρωπος, χρειάζονται δύο διαφορετικά φύλα και ότι η "παραγωγή" του ενέχει και μία παθητική - απούσα διάσταση, δηλ. το παιδί το ίδιο, έτσι ώστε το υποκείμενο μπορεί ν' αποτελέσει τον "αποκλεισμένο τρίτο" (δίπλα στους γονείς), το

"προϊόν" που μπορεί να το πετάξουν ως "απόρριμμα". Κάθε υποκείμενο ανακαλύπτει κάποτε τη **Διαφορά** των φύλων, έτσι ώστε καταλαβαίνει ότι και σ' αυτό το ίδιο κάτι λείπει (γιατί θα είναι ή ανδρας ή γυναίκα) και ότι επίσης μπορεί ν' αποτελέσει ένα πεταγμένο και αποκλεισμένο "κατάλοιπο". Αυτή η **ανπουχτική**² ανακάλυψη μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικές ψυχικές διεργασίες: πολλά υποκείμενα παραμένουν ασυνείδητα σε μια κατάσταση σαγήνευσης και τρόμου απέναντι σ' αυτή την ανακάλυψη και γυρεύουν στη συνέχεια με φαντασιακό τρόπο να ξαναγρύσουν στην κοιλιά της μητέρας, στην οποία υπάρχει μία οργανική ολότητα.

'Όλες οι ουτοπίες μιας ομοιογενούς και αδιαφοροποίητης ισοπεδωμένης ανθρώπινης κοινωνίας έχουν αυτόν τον χαρακτήρα, ενώ όλοι οι μύθοι είναι μύθοι των "καθαρών απαρχών", δηλ. αποθέτουν και ισχυρίζονται τον σχηματισμό μιας ομοιογενούς, καθαρης, συλλογικής ταυτότητας, μέσα από τον αποκλεισμό του "άλλου" (και του "Άλλου"): έτσι εξηγούν την ύπαρξη του κακού στον κόσμο.

Αλλά ο άλλος υπάρχει παρ' όλ' αυτά και δεν μπορεί ν' αποφύγει κανείς να έρθει σε επαφή μαζί του και να τον αντικρύσει. 'Όμως ο άλλος, ως "διαφορετικός", είναι πάντα ανησυχητικός, γιατί υπενθυμίζει αυτό που το υποκείμενο δεν θα ήθελε να ξέρει, ότι δηλ. υπάρχει η Διαφορά και η έλλειψη. Εδώ μπορεί να καταρρεύσει το Συμβολικό, η Γλώσσα, που η λειτουργία της είναι να διαμεσολαβεί ανάμεσα στο φαντασιακό και το πραγματικό. Αυτό συμβαίνει όταν το υποκείμενο απαρνείται την Διαφορά που δομεί την Γλώσσα την ίδια (και τη σκέψη). Ως συνέπεια αυτών, η σχέση του ρατσιστικού υποκειμένου με τον άλλον χαρακτηρίζεται από την **απάρνηση** της αντίληψης που έχει για την πραγματικότητα, καθώς και από τη **βία** απέναντι στο ξένο, στο διαφορετικό. Η βία προέρχεται από το ότι ο άλλος δεν μπορεί να "πτάχει", επειδή δεν επιτρέπεται να υπάρχει, επειδή ο ίδιος ο Νόμος που εισάγει κάθε Διαφορά και πριν απ' όλα τη Διαφορά των φύλων, έχει πάντες να ισχύει, δηλ. το υποκείμενο να απαρνείται. Άλλα ο Νόμος απαγορεύει τη βία (ως αυθαιρεσία). 'Όσο πιο όμοιος, πιο αφομοιωμένος είναι ο άλλος, τόσο πιο ανησυχητικός εμφανίζεται να είναι, γιατί εδώ πρόκειται για την αντίληψη των "μικρών διαφορών". Για τον Hitler, οι Εβραίοι ήταν "ψύρες", για τον Stalin οι διαφωνούντες ήταν "αποβράσματα της ανθρωπότητας" ή "τρελλοί", δεν είχαν δηλ. μια ανθρώπινη υπόσταση.

Η απάρνηση αποτελεί ψυχικά κάτι που πάει πιο

βαθειά από την απώθηση: το υποκείμενο απαρνείται την αβάστακη αντίληψη της έλλειψης μέσα στην πραγματικότητα, δεν την "βλέπει" συνειδητά (την βλέπει όμως ασυνείδητα) και επιμένει στην **προ-κατάληψή** του αναφορικά με την "ανυπαρξία" της Διαφοράς. Μια συνέπεια αυτού είναι ότι το υποκείμενο γυρεύει εδώ καταφύγιο σε φετίχ³: σε αντικείμενα, σύμβολα, τελετουργικά, που αντικαθιστούν αυτό που λείπει. Έτσι, το υποκείμενο ηρωωποίει και εξυψώνει τον εαυτό και την φύλη του, ενώ το αντικείμενο της επιθυμίας του αποκτάει τον φαντασιακό χαρακτήρα της τελειότητας, πρόγμα που σημαίνει την παραδοχή της ύπαρξης μόνον ενός φύλου: του ανδρικού. Η επιθυμία του φετιχιστή ή του ρατσιστή (χωρίς να είναι ένας φετιχιστής ρατσιστής και το αντιτόφθο: εδώ πρόκειται **μόνο** για δομικές, μερικές αναλογίες) είναι "αυτόνομη", "φαλλική", δεν του λείπει "τίποτα" και κάθε τι που του υπενθυμίζει αυτό το "τίποτα", εκμηδενίζεται, γίνεται απόρριψη και απόβρασμα.

II. Η ρατσιστική σκέψη

Ο λα όσα αναφέραμε έως εδώ αναλύουν γενικά το φαινόμενο του ρατσισμού, που πρέπει στη συνέχεια να συγκεκριμενοποιηθεί πάρα πέρα. Μια πρώτη διαφοροποίηση αφορά δύο⁴ τύπους ρατσισμού και η διαφορά αυτή είναι σημαντική. Αυτό γιατί επικρατεί γενικά ένας πληθωρισμός στη χρήση των εννοών, αναφορικά με φαινόμενα τέτοια, όπως ο ρατσισμός ή ο φασισμός: κάθε μορφή εθνοκεντρισμού και ξενοφοβίας δεν είναι και ρατσισμός, κάθε μορφή δικτατορίας δεν είναι φασιστική και όταν εμφανισθεί ο πραγματικός ρατσισμός και φασισμός, τότε είναι κανές ανίκανος να τους αντιμετωπίσει θεωρητικά και πρακτικά.

Ο εθνοκεντρισμός είναι μια απόρροια της φαντασιακής ταυτότητας κάθε ανθρώπινης ομάδας και σημαίνει την αντιπαλότητα, το φθόνο και το κλείσιμο της απέναντι σε μια άλλη ομάδα⁵. Εθνοκεντρικές προκαταλήψεις συνοδεύουν πάντα τις σχέσεις ανάμεσα σε θρησκευτικές και εθνικές κοινότητες, ανάμεσα σε τάξεις, κόμματα, πόλεις, χωριά κ.λπ. αλλά αυτές δεν παίρνουν αναγκαστικά οξείες μορφές, εκτός από περιπτώσεις πολέμου, οικονομικής, πολιτικής ή ψυχολογικής κρίσης, δηλ. όταν άτομα, τάξεις ή λαοί κατέρχονται πολιτισμικά ή δεν ξεπερνάνε τα "συμπλέγματά" τους.

Τότε δημιουργείται μια κατάσταση φαντασιακής απειλής από τον "άλλο", **άσκετα** αν υπάρχει μια πραγματική απειλή ή όχι. Τότε είναι συνήθως τα φράγματα του πολιτισμού ενάντια στη βαρβαρότητα πολύ ευθραυστά. Οι ουμανιστικές, διαφωτιστικές και σοσιαλιστικές ιδεολογίες του 19ου αιώνα δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και σίγουρα ένας λόγος ήταν το ότι παρέμειναν αφροδημένες, ενώ από την άλλη από τα μέσα του 19ου αιώνα ανθούσαν οι ιδεολογίες της παληνόρθωσης, του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και του ιμπεριαλισμού.

Η κατάσταση της υπαρξιακής απειλής παράγει **άγχος**⁶ στα υποκείμενα τα οποία ζουν φαντασιακά την απειλή. Η έξαψη τους, που προέρχεται από αντισυχητικά βιώματα, προδίδει τον διπλό, σεξουαλικό και θανατικό χαρακτήρα της: τα υποκείμενα αναθυμούνται ξανά την "πρωταρχική σκηνή", καθώς και τις φαντασιώσεις του διαμελισμού του σώματος, ενώ η διαφορά με τον άλλον (αντίταπο ή εχθρό) υπενθυμίζει τις φαντασιώσεις ευνουχισμού (ακρωτηριασμού) και την τραυματική διαφορά των φύλων. Ο ρατσιστής αισθάνεται πιο βαθειά ανασφαλής απ' ότι ο ξενόφοβος είναι σεξουαλικά σε έξαψη⁷, γιατί δεν είναι σε θέση να διαφροροποιεί, από τη μια ανάμεσα στα φύλα, από την άλλη ανάμεσα στη σεξουαλικότητα και την κοινωνικότητα (που προϋποθέτει μια απόσταση από τη σεξουαλικότητα). Έτσι ο ρατσιστής "εξάπτεται" όταν αντικρύζει ή "οσφραίνεται" τον άλλον (τον Εβραίο, τον ξένο, τον εθνικό ή ταξικό εχθρό, τον ομοφυλόφιλο κ.λπ.), γιατί απαρνείται αρχικά την πιο θεμελιώδη διαφορά, την διαφορά των φύλων (και είναι μισογύνης). Έτσι ταυτίζει στη συνέχεια κάθε διαφορά που του "απειλεί" την "ακεραιότητα", με την διαφορά των φύλων, δηλ. μέσω της απάρνησης "σεξουαλικοποιεί" κάθε διαφορά (εξ ου και τα βρώμικα αστεία για τους Εβραίους, τους ξένους κ.λπ.). Αυτό συνεπάγεται πάντα και μια βιαιότητα, γιατί η πρωτόγονη σεξουαλικότητα ενέχει πάντα και τη βιαιότητα.

Πέραν αυτών, αυτό που διακρίνει το ρατσιστή είναι η οντολογική σκέψη του και οι μηχανισμοί προβολής⁸. Η οντολογική σκέψη σκέπτεται με μαγικές ουσίες που είναι συγχρόνως και γένη, δηλ. κατηγορίες συνόλων. Ο "Εβραίος" δεν είναι κάποιος συγκεκριμένος Εβραίος, που μπορεί να είναι συμπαθής ή αντιταθής όπως ο καθένας, αλλά ένας ανώνυμος αντιπρόσωπος ενός γένους, που ορίζεται από μια αμετάβλητη "φυσική", κακή, "ουσία". Ο "Εβραίος" δεν είναι ένα ανθρώπινο υποκείμενο, αλλά ένας δαίμων ή ένα ξώο.

Επειδή είναι πάντα ο **ίδιος, ανεξάρτητα** από το τί κάνει, "φταιέι πάντα για όλα" (είτε είναι καπιταλιστής, είτε είναι επαναστάτης, είτε είναι διανοούμενος, είτε είναι παραδοσιακός). Επειδή παραμένει ανώνυμος⁹ (στην αντίληψη του ρατσιστή: βλέπε τους αριθμούς που "έγραφαν" επάνω στο δέρμα των καταδίκων στα χιτλερικά στρατόπεδα συγκέντρωσης), αποτελεί ένα είδος αρνητικό φετίχ, που ο ρατσιστής - αντισημίτης πρέπει να κακομεταχειριστεί, για να εξυφώσει τον εαυτό του.

Ο "εαυτός" του ρατσιστή - αντισημίτη σφετερίστηκε το λόγο ως ιδιοκτησία του και ορίζει μέσα από έναν ατέλειωτο μονόλογο το Λόγο του Κυρίου, αυτό που είναι καλό ή κακό: μόνο αυτός έχει ένα όνομα ως υποκείμενο, ενώ ο αποκλεισμένος 'Άλλος δέχεται το όνομά του από αυτόν, όπως και ένα ξώο. Ο "Εβραίος" είναι έτσι μια κακή "ουσία" **και** ένα καθαρό όνομα (σημαίνον), όπως μια βρισιά, που παίζει έναν βασικό ρόλο στην ψυχική οικονομία του αντισημίτη, ανεξάρτητα αν γνωρίζει ή όχι ο ίδιος Εβραίος.

III. Ιστορικά στοιχεία

Ομοντέρνος αντισημιτισμός, ως μία παραλλαγή του ρατσισμού, δεν ταυτίζεται με τον αντιουδαϊσμό που υπήρχε στην Αρχαιότητα (παραλλαγή του εθνοκεντρισμού), ενώ ο μοντέρνος ρατσισμός αποτελεί μια απρόβλεπτη αντίδραση στη βιομηχανική και δημοκρατική - διαφωτισμένη κοινωνία (από το 1800 κι έπειτα). Ο μοντέρνος ρατσισμός φέρει τα κατάλοιπα του μαγικού τρόπου σκέψης και του θεσμού της δουλείας (όταν αυτή πήγαινε να καταργηθεί) και λειτουργεί μέσω της φήμης και των ψευδών πληροφοριών και υποθέσεων. Αυτός ο μηχανισμός **προβολής** (των ιδίων κακών προθέσεων επάνω στον "άλλον") είναι ακριβώς αυτό που ορίζει τον ρατσιστή και όχι απλώς οι προκαταλήψεις: όταν εμφανίσθει μια κρίση, τότε φταίνε οι ξένοι ή οι Εβραίοι, όταν υπάρχει εκμετάλλευση, τότε φταίει ο διεθνής Εβραϊσμός ή ο δυτικός πολιτισμός, όταν ο ισραηλινοταλαιστινιακός πόλεμος γίνεται όλο και πιο βανυσός και από τις **δύο** πλευρές, τότε βλέπουν μόνο τη μία και φταίει η συνωμοσία του σιωνισμού και του ιμπεριαλισμού, κ.λπ.

'Ετσι, οι Εβραίοι εμφανίζονται εδώ ως αντι-ράτσα και η κυρίαρχη πλειοψηφία του ΟΗΕ, που παρασύρθηκε με υποσχέσεις και χρήματα από τα αραβικά δικτατορικά καθεστώτα, ονόμασε τους σιωνιστές ρατσιστές: μια ονομασία με καταστρεπτικές συνέπειες, γιατί δεν εκφράζει καμιά δικαιολογημένη κριτική ενάντια στη διεξαγωγή του πολέμου από τους Ισραηλινούς, αλλά αντίθετα, διαιωνίζει μέσω της λαϊκιστικής δημιαγωγίας τον αντισημιτισμό. Συνοψίζουμε: ο εθνοκεντρισμός συνοδεύει πάντα τις συγκρούσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, ενώ ο ρατσισμός (αντισημιτισμός) βασίζεται επάνω σ' ένα ντελίριο.

Ο αντισημιτισμός χρειάζεται ωστόσο μια πρόσθετη εξήγηση, γιατί αποτελεί μια ιδιαίτερη ιστορική παραλλαγή του ρατσισμού. Αρχικά βασίζονταν επάνω στο φθόνο και το ανταγωνιστικό μίσος μιας εβραϊκής σέκτας (αἵρεσης), των λεγομένων "χριστιανών", απέναντι στους Εβραίους. 'Όταν η εκκλησία συνθηκολόγησε απέναντι στη δεσποτική εξουσία του "μεγάλου" Κωνσταντίνου και των διαδόχων του, τότε οι Εβραίοι παραγκωνίσθηκαν στα περιθώρια της κοινωνίας ως "ψεύτες" και "υιοί του διαβόλου". Η Νοβέλλα 146 του Ιουστινιανού, από το έτος 535¹⁰, αποφαίνεται ότι "οι Εβραίοι ερμηνεύουν τρελλά τις γραφές", ενώ ο αυτοκράτορας είναι η ενσαρκωμένη δύναμη του Νόμου, που είναι ταυτόσημη με τον Λόγο και την "օρθη δόξα", δηλ. αντιπροσωπεύει τη μόνη αληθινή ερμηνεία της γραφής (Lex animata, viva vox juris). Ο βυζαντινός αυτοκράτορας ήταν ένας σωσίας του Ιησού Χριστού, ως η άμεση φαντασιακή ταύτιση ανάμεσα στο Πραγματικό και στο Συμβολικό, η οποία αποκλείει γι' αυτό με τη βία κάθε διάλογο και κάθε πλουραλισμό απόψεων.

Η θεοκρατική αυτή ιδεολογία που αναπτύχθηκε

μέσα σε μια δυναμική κοινωνία, που συνέχεια απειλούνταν από κύρσεις και κινδύνους εξωτερικούς και εσωτερικούς, επέξεις στη συνέχεια κάτω από άλλες μορφές. Η μορφή που την διαδέχθηκε ήταν εκείνη η διαστροφή της μοντέρνας βιολογικής επιστήμης που ονομάσθηκε "θεωρία της ράτσας" και η οποία άνθησε από τα μέσα του 19ου μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα. Αυτό εξηγείται από το ότι ο μοντέρνος Λόγος της Γνώσης έχει δύο όψεις: η μία όψη είναι διαφωτιστική και κριτική και βασίζεται επάνω στη δημοκρατική δημοσιότητα, η οποία αποτελείται από ισότιμους πολίτες που συζητούν ελεύθερα για τα κοινά, με γνώμονα τον ορθό - κριτικό Λόγο. Η άλλη όψη όμως, είναι εργαλειακή και ταξινομική και έχει την τάση να υποτάσσει τα πάντα και τους πάντας σε τεχνικούς - οικονομικούς - γραφειοκρατικούς σκοπούς. Αυτή η δεύτερη όψη είναι αυτία και αποτέλεσμα της "γνώσης" των διαφόρων κρατικών και μη μηχανισμών, με σκοπό την κυριαρχία.

Πέραν από αυτό το Λόγο της γνώσης, ο τεχνοκρατικός Λόγος ευθύνεται όμως και για την ισοπέδωση όλων των πολιτιστικών και αξιακών διαφορών και ιεραρχιών μέσα σε μια κοινωνία μαζών, η οποία παράγει αυτό που ο Freud ονομάζει "δυσφορία μέσα στον πολιτισμό". Κάθε υποκείμενο έχει ναρκισσιστικές φαντασιώσεις παντοδυναμίας, που το κάνουν να αισθάνεται φθόνο απέναντι στον όμοιο του. Αυτή η σχέση επικαλύπτει και τις αντικειμενικές κοινωνικές αντιθέσεις: **άλλο** η αντίφαση ανάμεσα στο Κεφαλαίο και στην Εργασία και **άλλο** ο φθόνος των εργατών (ως πρόσωπα) απέναντι στους καπιταλιστές (ως πρόσωπα). Η δεύτερη περίπτωση υπάρχει και μέσα από τα "συμπλέγματα" των "φτωχών" μικροαστών απέναντι στους "πλούσιους" αστούς και αποτελεί συστατικό στοιχείο κάθε λαϊκισμού (και φασισμού).

Μόνο μια πολιτισμική εξέλιξη των πνευματικών και θητικών ικανοτήτων του ατόμου σε όλες τις τάξεις, καθώς και η παραδοχή των διαφορών (δηλ. η παραδοχή μιας δημοκρατικά και πνευματικά νομιμοποιημένης αυθεντίας, ενάντια στην κυριαρχία και το χρήμα, όπως και ενάντια στον κονφορμισμό) μπορούν να οδηγήσουν σε μια λύση πέραν από δύο "εναλλακτικές" λύσεις, που είναι πάντα κακές: την εκλογή ανάμεσα σε μια στατική ιεραρχία θέσεων κυριαρχίας και ανάμεσα σε μια ισοπεδωμένη κοινωνία χωρίς πνευματικές αξιώσεις και (συμβολικές) αυθεντίες.

Η περίπτωση της αξιακά ισοπεδωμένης κοινωνίας είναι αυτό που ισχύει σήμερα μέσω της κρίσης του Διαφωτισμού. Ο καθένας έχει την τάση να θέλει να είναι "καλύτερος" από τον γείτονά του σ' ένα πρωτόγονο, φαντασιακό επίπεδο (πιο πολύ εισόδημα, πιο πολλή κατανάλωση, πιο πολύ γόητρο και επίδειξη) και θεωρεί ότι μπορεί να τα επιτύχει όλα μ' έναν εργαλειακό τρόπο (εκβιάζοντας, κολακεύοντας, πληρώνοντας, εργαζόμενος συνέχεια, χωρίς διακοπή), και αυτή η κατάσταση προσφέρεται για να αναπτυχθεί ο ρατσισμός. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα με την

ξενοφοβία ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων απέναντι σε ξένους εργάτες ή πρόσφυγες, όταν αυτά τα στρώματα αισθάνονται κοινωνικά και ψυχικά ανασφαλή.

IV. Η διαιώνιση του αντισημιτισμού στη σύγχρονη κοινωνία

Ωστόσο, η γενική διάσταση του ρατσισμού δεν οδήγησε έπειτα από το 1945 σε μια εξάλειψη της ιδιαιτερότητας απέναντι στους Εβραίους στην Ευρώπη. Γι' αυτό υπάρχουν δύο πρόσθετοι λόγοι: 1) Από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948, ο αντισημιτισμός απόκτησε μια μη - ευρωπαϊκή, μη - χριστιανική παραλλαγή κάτω από τη μορφή του αντισιωνισμού και με την (μέχρι προσφάτως) υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης. Είναι ενδιαφέρον ότι υπάρχει αντισημιτισμός και στην Ιαπωνία, παρ' όλον ότι οι Ιάπωνες δεν είχαν ποτέ σχέση με τους Εβραίους. Η εξήγηση είναι η εξής: οι Ιάπωνες, όπως όλοι οι μη Δυτικοευρωπαίοι¹¹, (στους οποίους συμπεριλαμβάνονται οι Ρώσοι και οι Βαλκανικοί λαοί), ήταν αναγκασμένοι να εισάγουν τον μοντέρνο πολιτισμό και αυτό τους οδήγησε σε ένταση αναφορικά με τις παραδοσιακές μορφές ζωής (κάτι που συνέβη πριν και στους Ευρωπαίους). Άλλα αυτό δεν θέλουν να το παραδεχθούν και έχουν κακή συνείδηση ξεκινώντας της "προδοσίας" απέναντι στις παραδοσιακές (ανταρχικές) αξίες. Από την άλλη όμως, ταυτίζονται στην καθημερινή ζωή με τους Αμερικανούς, έτσι ώστε την επιθετικότητα που (ασυνέίδητα) αισθάνονται εναντίον τους την προσβάλλουν με φαντασιακό τρόπο εναντίον των Εβραίων, ως το (παραδοσιακά) "κακό κομμάτι" της Δύσης. Αυτός ο αντισιωνισμός συνυπάρχει πολύ άνετα με έναν "αντιμπεριαλισμό" και αυτό συμβαίνει με ολόκληρο τον λεγόμενο "τρίτο κόσμο".

2) Δίπλα σ' αυτή τη σύγχρονη παραλλαγή του αντισημιτισμού εξακολουθεί και υπάρχει πάντα, όπως και στον Μεσαίωνα, η φαντασίωση του Εβραίου, ως του "κακού, ευνούχιζοντα πατέρα"¹² (αυτή η φαντασίωση συνυπάρχει με εκείνη της "πρωταρχικής σκηνής"). Ο Χριστιανισμός (σε όλες του τις παραλλαγές), χωρίς να προτείνει αρχικά ο ίδιος στο μήνυμά του μια ιδεολογία, έγινε αργότερα **φορέας** μιας ιδεολογίας (γνωστικής, μανιχαϊκής προέλευσης). Αυτή η ιδεολογία συνίσταται στον τεχνήτο χωρισμό ανάμεσα στην Παλαιά και στη Νέα Διαθήκη, ανάμεσα στο Νόμο και στην Αγάπη και διαιωνίζει την αυταπάτη ότι μπορεί να υπάρξει (επί γης) μια "τέλεια" κοινωνία, **χωρίς** το Νόμο (ο οποίος **δεν** είναι ταυτόσημος με την κυριαρχία, όπως το θεωρούν οι αναρχικοί).

Στη σύγχρονη κοινωνία, υπάρχει από την άλλη η τάση για εξαφάνιση της λειτουργίας του πατέρα, που είναι ο συμβολικός φορέας του Νόμου και αυτό όχι μόνο αντικειμενικά, μέσω της γραφειοκρατίας, αλλά επίσης και μέσω μιάς ορισμένης αριστερόσητικής και φεμινιστικής ιδεολογίας, που χαιρετίζει την παρακμή

της λειτουργίας του πατέρα ως "απελευθέρωση" και "πρόοδο". Το ίδιο ισχύει και με τη σύγχρονη τάση για απάρνηση της διαφοράς των φύλων και την επικράτηση ενός "ουδέτερου", "ανδρογύνου" όντος (όλ' αυτά βέβαια, είναι πιο ορατά στις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά αποτελούν το "μέλλον" της Ελλάδας). Αλλά αυτές οι τάσεις αναπτύγονται αναγκαστικά τον ρατσισμό και τον αντισημιτισμό ενάντια στις αγαθές προθέσεις των προπαγανδιστών τους. Οι Εβραίοι θα παραμείνουν πάντα (συνειδητά ή ασυνειδητα) μισητοί στους άλλους, γιατί υπενθυμίζουν ειδικά μέσω της θρησκείας και του πολιτισμού τους τη Διαφορά, το **Νόμο** και την Αν-ομοιογένεια, ενώ οι Μη - Εβραίοι νοσταλγούν πάντα το **διαφοροποίητο** (ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση) την **σύγ-χιση** και την **α-μεσότητα**. Έτσι ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός αποτελούν έναν διαστροφικό τρόπο για να παλινορθωθεί η Διαφορά, που η σύγχρονη ισοπεδωτική κοινωνία απαρνείται και η διαστροφή συνίσταται στο ότι αυτή παλινορθώνεται όχι ως μια συμβολική - πολιτισμική Διαφορά, αλλά ως μία φαντασματική - φυσική διαφορά.

Τέλος, η ψυχολογική θεωρία της "αυταρχικής προσωπικότητας"¹³ προσφέρει μια ευκολοκατανόητη, αλλά μονοδιάστατη εξήγηση του φαινομένου του ρατσισμού και του αντισημιτισμού. Αυτό γιατί η καταπιεστική ανατροφή των παιδιών δεν μετατρέπει το κάθε παιδί σε νευρωτικό, και **δεν** είναι οι πραγματικές απογοητεύσεις (έλλειψη των αντικειμένων απόλαυσης) που καταδικάζουν κάποιον να γίνει νευρωτικός, γιατί ο καθένας πρέπει να κάνει την εμπειρία του ότι "κάτι πάντα λείπει" και ότι "δεν είναι το παν δυνατόν ή επιτελεπτόν". Αντίθετα, αυτό που κάνει κάποιον νευρωτικό ή διαστροφικό, είναι η άρνηση του να παραδεχθεί συμβολικά την ύπαρξη της "έλλειψης" και ότι δεν θα εκλείψει με καμία "αντιαυταρχική" ή "ουμανιστική" ανατροφή. Σύμφωνα με αυτά που αναφέρομε στην αρχή, αυτό που παράγει άγχος και οδηγεί σε μια ψυχική παλινδρόμιση και σε επιθετικότητα, είναι η αίσθηση **απειλής** τού πυκνειμένου μέσω ενός κινδύνου που εμφανίζεται μέσω μιας **φαντασιακής επιθυμίας** (η οποία μπορεί να συνοδεύει ή όχι ένα πραγματικό γεγονός, που αποκτάει έτσι φαντασιακές διαστάσεις).

Στη δημιουργία αυτής της φαντασίωσης συνεισφέρουν πάντα ορισμένα σύμβολα, λόγοι και εικόνες, επομένως εκείνοι οι διανοούμενοι και εκείνες οι οργανώσεις που οργανώνουν (συνειδητά ή ασυνειδητα) μέσω ενός δόγματος και μιάς θεωρίας τα συγκεχυμένα και λανθάνοντα άγχη των ανθρώπων. Αυτή η θεωρία εμφανίζεται αρχικά **ανεξάρτητα** από τις πραγματικές κοινωνικές συγκρούσεις, ως φαντασιακή παραγωγή ορισμένων διανοούμενων και μόνον αργότερα μπορεί αυτή να αποκτήσει μια κοινωνική "χρησιμότητα". Σημαντικός είναι εδώ ο όρος των ψυχικά και κοινωνικά ανασφαλώς διανοούμενων, που γίνονται έτσι ένα "ηγείο" της υστερίας των μαζών. Και αυτή η μυθοπλαστική διάσταση έχει πολύ μεγαλύτερη αυτονομία και διάρκεια απ' ότι οι οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες, πράγμα που δεν το είδαν οι μαζιστές.

V. Η αντιμετώπιση του αντισημιτισμού και του ρατσισμού

Η ορθή αντιμετώπιση του ρατσισμού και του αντισημιτισμού, έτσι όπως εμφανίζεται με πολλαπλά πρόσωπα μέσα στην καθημερινή ζωή ενάντια σε όλων των ειδών τις μειονότητες, ενάντια στις γυναίκες, αλλά και ως ξενοφοβία ενάντια στους ξένους, έγκειται στην **έγκαιρη** και **συνεχή** κινητοποίηση και επέμβαση της **Κοινωνίας πολιτών**, σε κάθε συγκεκριμένο κρούσμα ρατσισμού και αντισημιτισμού.

Στο παρελθόν, η Αριστερά είχε παραμελήσει αυτό το πρόβλημα, θεωρώντας είτε ότι ανήκει στο "εποικοδόμημα", είτε ότι τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των μειονοτήτων (και μειοψηφιών) αποτελούν "αστική ιδεολογία". Όντως, πώς μπορούσε μια λενινιστική και σταλινική ιδεολογία να αναγνωρίσει ότι το κράτος Δικαίου και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου αποτελούν στοιχεία της "βάσης" κάθε δημοκρατικής κοινωνίας;

Αλλά πέραν αυτών, το βασικό πρόβλημα **κάθε Δημοκρατίας** έγκειται στο ότι τείνει να ξεπέσει στο λαϊκισμό, δηλ. στην αυθαρεσία της πλειοψηφίας και της μετριότητας, η οποία μέσω του κονφορμισμού ασκεί μια σημαντική ψυχολογική πίεση ενάντια στον καθένα, που είτε ως άτομο, είτε ως μειονότητα - μειοψηφία, ξεχωρίζει από τους άλλους. Αυτό όμως που συγκρατεί τη Δημοκράτια να μη γίνει οχλοκρατία, είναι η ύπαρξη και ο σεβασμός του **Νόμου** και της **αξιοποστίας από όλους**. Αυτό γιατί ο Νόμος εδραίωνει και εγγυάται συγχρόνως το δικαίωμα στη Διαφορά. Και αυτό ακριβώς το Δικαίωμα ο (θρησκευτικός, εθνικός, ταξικός κ.λπ.) λαϊκισμός το καταγγέλλει ως "αντιλαϊκό", "ξένο", "αποστασία", "ανώμαλο". Δεν είναι δε τυχαίο ότι ο ρατσισμός απαρούνται τον δημοκρατικό Νόμο και θέλει να επαναφέρει τον "νόμο" της ξούγκλας, δηλ. του ισχυρότερου.

'Οσον αφορά την Ελλάδα, υπάρχει μια πολύ διαδομένη ιδεολογία, σύμφωνα με την οποία "δεν υπάρχει ρατσισμός και αντισημιτισμός στην Ελλάδα". Πέραν του ότι αποτελεί δείγμα πολιτιστικής καθυστέρησης, το γεγονός ότι δεν έχει γίνει καμία έρευνα ακόμη επάνω στις προκαταλήψεις στην Ελλάδα, ο καθένας εύκολα μπορεί να διαπιστώσει στην καθημερινή ζωή (βλέπε έγαν ορισμένο τύπο, ορισμένα ανέκδοτα, ορισμένες δημόσιες υπηρεσίες), τις προκαταλήψεις και τους περιορισμούς ενάντια στους Αφρικανούς, τους μη πλούσιους τουρίστες, τους Εβραίους, τους τσιγγάνους, τους Καθολικούς, τους μάρτυρες του Ιεχωβά, τους Πόντιους, τους Σλαβομακεδόνες, τους Τουρκοθράκες, τους ξένους εργάτες, ναυτικούς και πρόσφυγες, τους ομοφυλόφιλους, τους ψυχοταθείς, τους ψυχικά ή σωματικά ανάπτηρους, τους αντιρροσίες συνείδησης, τα πανικά και τα φρικιά κ.λπ. Κανένας δεν μπορεί να είναι σίγουρος ότι "δεν είναι ρατσιστής" και να θεωρεί ότι μόνον ο "άλλος" είναι, και το να είναι κανείς "αριστερός" **δεν** εγγυάται τίποτα. Τέλος, το βασικό πρόβλημα στην Ελλάδα είναι

το ότι δεν υπάρχει παράδοση και συνείδηση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, γιατί τόσο η παραδοσιακή δεξιά όσο και η αριστερά ήταν πάντα αντιδημοκρατικές, έχοντας εισάγει θεσμούς, τους οποίους ποτέ δεν πήραν στα σοβαρά. Έτσι, κάθε σοβαρή προσπάθεια αλλαγής της πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα σήμερα, αναγκαστικά θα πρέπει να λύσει και το πρόβλημα του ρατσισμού και των μειονοτήτων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Bl. L. Poliakov, Chr. Delacampagne, P. Girard: Über den Rassismus, Frankfurt/M., Berlin, Wien, 1984, σ. 175.
2. Bl. S. Freud: Das Unheimliche, στο: SA IV.
3. Bl. S. Freud: Fetischismus, στο SA III, σ. 379.
4. Bl. P. Veyne: Les Juifs et le judaïsme dans le monde, στο Annales, Sept. - Oct. 1974.
5. Bl. S. Freud: Massenpsychologie und Ich - Analyse, στο SA IX, σ. 96.
6. Bl. S. Freud: Hemmung, Symptom, Angst, στο SA VI.
7. Bl. J. Hassoun: Du racisme, de la différence des sexes et du mythe de l' indifférenciation, στο: Lettres de l' Ecole Freudienne, mars 1977, σ. 29 κ.ε.: τον ίδιου: Des hybrides: Un abord psychanalytique, στο: L. Poliakov (ed.): Hommes et bêtes. Entretien sur le racisme. Paris, La Haye, 1975, L. Poliakov, Chr. Delacampagne, P. Girard, o.p. σ. 175 κ.ε., σ. 183.
8. Bl. P. Veyne, o.p.
9. Bl. J. Hassoun: Du racisme..., σ. 30.
10. Bl. P. Legendre: "Die Juden interpretieren verrückt". Gutachten zu einem klassischen Text, στο: Die Psyche, Jan. 1989, σ. 20.
11. Bl. D. Sibony: Ecrits sur le racisme, Paris, 1988, σ. 18.
12. Bl. E. Brainin, V. Ligeti, S. Teicher: Antisemitismus in Psychoanalysen. Zur Identität österreichischer Psychoanalytiker heute, στο: Die Psyche, Jan. 1989, σ. 1 κ.ε.
13. Bl. L. Poliakov, Chr. Delacampagne, P. Girard, o.p. σ. 158, κ.ε.: Th. W. Adorno: Studien zum autoritären Charakter, Frankfurt /M. 1973. Θ. Λιποβάτης: Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού. Αθήνα, 1990.

Ο Θάνος Λιποβάτης γεννήθηκε το 1943 στην Αθήνα. Από το 1962 ακολούθησε πρώτα σπουδές φυσικής επιστήμης στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Δυτ. Βερολίνου. Στη συνέχεια (1968 - 73), ακολούθησε σπουδές Κοινωνιολογίας, Οικονομίας και Φιλοσοφίας στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο (ΕΠ) του Βερολίνου και το 1973 πήρε το δίπλωμα Κοινωνιολογίας. Την περίοδο 1973 - 78 ήταν επιστημονικός βοηθός (διδάσκων) στο Ινστιτούτο Κοινωνιολογίας του ΕΠ του Βερολίνου.

Παραλλήλη, ακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές Ψυχολογίας. Το 1978 - 82 ήταν ερευνητής σε προγράμματα κοινωνιολογικής έρευνας στο Παρίσι και το 1979 - 81 επιστημονικός βοηθός (διδάσκων) στο τμήμα Ψυχανάλυσης στο Πανεπιστήμιο VII (Βενέν - Σαιν - Ντενι) του Παρισιού.

Το 1981 υποστήριξε τη διδακτορική διατριβή στο τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας του ΕΠ Βερολίνου (Dr. Phil.). Το 1982 - 87 αντιπρόσωπευσε καθηγητή στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του 'Όλντενμπουργκ.

Από το 1984 είναι μέλος διεπιστημονικής ερευνητικής ομάδας στο Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών της Γαλλίας (CNRS) για την ψυχανάλυση. Το 1986 υποστηρίξει υφηγεσία στο τμήμα Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας του ΕΠ Βερολίνου, όπου και διδάσκει. Από τον Οκτώβριο του 1987 είναι αναπληρωτής καθηγητής στην έδρα της Πολιτικής Ψυχολογίας της Πανεπιστημίου Αντάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών.

Έχει δημοσιεύσει δύο βιβλία και πολλά άρθρα σε πολλές γλώσσες και έχει δώσει σειρά διαλέξεων για διαφορά θέματα. Το παραπάνω άρθρο του αποτελεί εισήγηση του στο πρόσφατο Σεμινάριο που οργάνωσε το Ινστιτούτο "Γκαίτε" στην Αθήνα, με γενικό τίτλο: **"Προκατάληψη - Εθνοκεντρισμός - Ρατσισμός - Ανεκτικότης"**.

Νέλλη Ζακς

Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας 1966

ΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

I

Αυτή τη νύχτα
βάδιζα σε μια σκοτεινή πάροδο
στριβόντας τη γωνία
Κι ακούμπησε η σκιά μου
στο μπράτσο μου
Αυτό το κουρασμένο ένδυμα
ήθελε να κρατηθεί
και το χρώμα μηδέν με προσφώνησε:
Είναι επέκεινα!

II

Όταν ήλθε ο μεγάλος τρόμος
βουβάθηκα -
ψάρι με τη νεκρή πλευρά
στραμμένη προς τα πάνω
φουσκαλίδες πλήρωναν την μαχόμενη ανάσα

Πρόσφυγες όλες οι λέξεις
στους αθάνατους κρυψώνες τους
όπου η γενετήσια δύναμη τη γέννα των άστρων
να συλλαβίζει πρέπει
και ο χρόνος χάνει την γνώση του
στα αινιγματα του φωτός

III

Κάθε μέρα
ένα βήμα πιο κοντά να κάνεις
μέσα στο σκοτεινό θάύμα
του αόρατου
το βράδυ να φτάνεις στη νύχτα
το πρωί στην ημέρα
Τη σιωπή να ψηλαφίζεις με τη λέξη
ανήξερος
και μονάχα με δάκρυα
σαν μοναδικό βίος
να ψάχνεις την έξοδο
που μαζί με τη ζωή πλανιέται
ώσπου ενας οριζόντας σημαίνει θάνατο.

IV

Εδώ σας αιχμαλωτίζω
ώ λέξεις,
όπως εοεις συλλαβίζοντας με μέχρις αιματος
με αιχμαλωτίζετε
εσεις είστε τα καρδιοχύπια μου
μετράτε τον χρόνο μου
αυτό το σημαινόμενο με ονόματα κενό

Αφήστε με να δω το πουλί
που λαλεί
αλλιώς πιστεύω η αγάπη μοιάζει με το θάνατο

V

Εσείς οι πεθαμένοι μου
Τα όνειρά σας ορφάνεψαν
η νύχτα σκέπασε τις εικόνες
Πειώντας σε γρίφους η γλώσσα σας τραγουδάει

Το κυνηγμένο σμάρι των στοχασμών
η πλανώμενη κληρονόμια σας
ζητιανεύει στην ακρογιαλιά μου

Ανήσυχη είμαι
πολύ τρομαγμένη
τον θησαυρό να πιάσω με τη μικρή ζωή

Καιέχοντας μέσα μου στιγμές
καρδιοχυπίματα αποχαιρετισμούς
πληγές θανάτου
πού είναι η κληρονομιά μου;

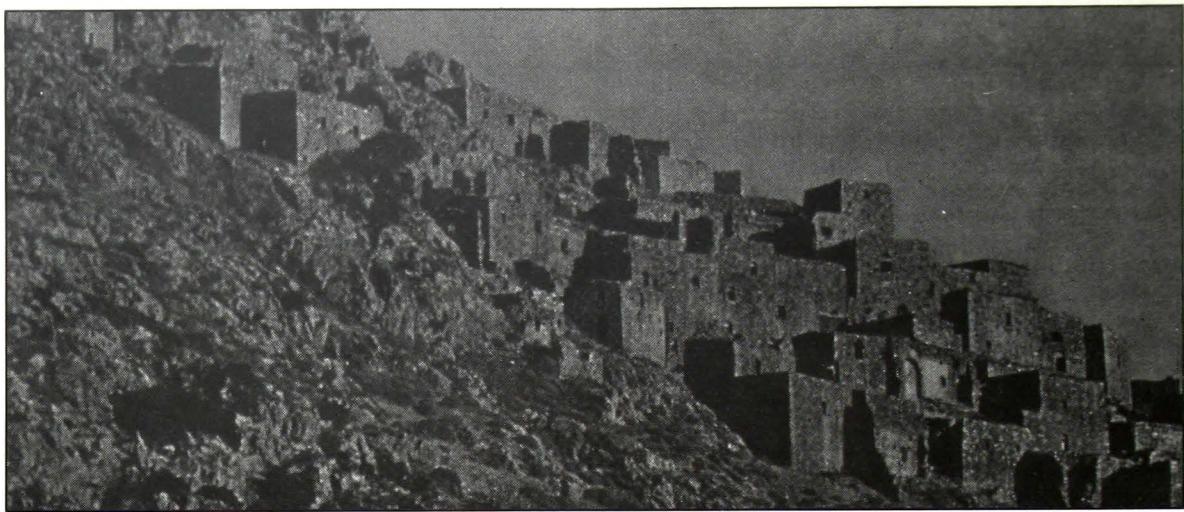
(Μετάφρ. Norgard Pechermeyer - Michaelides)

Η Νέλλη Ζακς (1891 - 1970) γεννήθηκε στο Βερολίνο από Εβραϊκούς γονείς. Διώχησε από το χιτλερικό καθεστώς και εγκαταστάθηκε στη Σουηδία.

Βραβείο Νόμπελ 1966 "για τη σημαντική της ποίηση, που απεικονίζει με συγκλονιστική δύναμη τη μοιρά του Ιοραϊλ". Η ποίησή της, σχεδόν αρχαική, μοιάζει με τους βιβλικούς ψαλμούς.

Έργα: "Στα δώματα του θανάτου", "Και κάνεις δεν ξέρει παρακάτω", "Φυγή και μεταμόρφωση", "Σημάδια στην άμμο" κ.ά.

(Τα μεταφρασμένα ποίηματα έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό "Ευθύνη").

Μεσογειακός ουρανός στη Χίο

Χίοι, Εβραίοι και Γενοβέζοι

Του ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΥ

Οτι οι Χίοι δεν είναι πολύ αγαπητοί εις τους λοιπούς Έλληνες, δύναται τις να συμπεριφένται εκ των πολλών σκωμμάτων και λοιδωρών, αίτινες εξετοξεύθησαν και εξακολουθούν να εκτοξεύνωνται εναντίον των¹. Κυρία τούτων αιτία είναι, νομίζω, η επιτυχία των και η ασφαλής σχεδόν, εις ό,τι επιχειρούν, καθώς π.χ. η Ερμούπολις, οι εμπορικοί των οίκοι και πολλά άλλα. Ένα εκ των συνηθών σκωμμάτων είναι και η προσδοκία των με τους Εβραίους. Τοιαύτην προσδοκίαν ακόμη και ο **Πολυλάς**, ανήρ εμβριθής και γαλήνιος, δεν ώκνησεν, ως γνωρίζομεν, να εκφέρῃ εναντίον του², αν και ως "ελαφρούντικην περίστασιν", πρέπει ν' αναφέρωμεν ότι το έκαμε νεωτάτος ων. Πολλοί μάλιστα δεν περιορίζονται μόνον εις το να αποδίδουν εις τους Χίοις τα ελαπτώματα των Εβραίων, αλλά προχωρούντες πέραν, ισχυρίζονται ότι και αίμα εβραϊκόν έχουν εις τας φλέβας των. Ενθυμούμαι, όταν έφηβος ακόμη μετέβην εις Λονδίνον, κυρίαν διακρινομένην δια την παιδείαν και την καλλιτεχνικήν της μόρφωσιν, λέγουσαν εις συναναστροφήν, κατά την οποίαν ευτυχώς παρευρίσκοντο ομογενείς μόνον, ότι οι Χίοι, ή μάλλον αι επίσημοι των οικογένειας, ων πλείσται, ως γνωστόν είχον εγκατασταθή εκεί, ωλισμένως κατήγορον από Εβραίους. Εις επιχειρούματά τινα, τα οποία μ' όλην την εφηβικήν μου ηλικίαν ετόλμησα να της αντιτάξω, μου απήντησε ότι και ο Renan το λέγει και ότι άλλως τε δεν έχω παρά να παρατηρήσω τα μέλη της οικογενείας*** δια να πεισθώ περὶ τούτου.

Πρέπει να προσθέσω ότι τότε, η εν Λονδίνω ελληνική παροικία διηρέιτο εις δύο κόμματα, το Χιακόν και το μη, περιττόν όμως ίσως να είπω ότι η εν λόγω κυρία ανήκεν εις το τελευταίον.

Ομολογώ ότι η κατηγορία αυτή μου αφήκε κάποιαν δυσάρεστον εντύπωσιν. Ήτο δύσκολον δι εμέ να διέλθω τα απειράριθμα συγγράμματα του **Renan**, όπως εύρω το χωρίον, εις το οποίον λέγει τοιαύτα περὶ Χίων, τα οποία, βεβαίως προερχόμενα από δεινόν Εβραιολό-

γον και βαθύν φιλόσοφον, έπρεπε να έχουν μεγάλην βαρύτητα. Αφ' ετέρου, από οικογενειακών παραδόσεων, από ανατροφής ακραίων Χιακής, από συγχρωτισμού διαρκώς μετά Χίων, είχον ασφαλή διαίσθησιν περὶ του αβασίμου τοιαύτης κατηγορίας. Μετά τινα καιρόν περιήλθεν εις χείρας μου φυλλάδιον του Renan, το οποίον επιβεβαίωσεν εντελώς την διαίσθησιν μου, διότι πράγματι εξ αυτού είδα ότι ο βαθύς εκείνος μελετητής της ιστορίας των Εβραίων όχι μόνον δεν είπεν τοιούτον τη περὶ της καταγωγής των Χίων, αλλ' ότι τουναντίον, υπεστήριξε θεωρίαν περὶ Εβραίων, η οποία μας φέρει εις όλως αντίθετα συμπεράσματα.

Το τριακοντασέλιδον φυλλάδιον του Renan επιγραφόμενον "Ο Ιουδαϊσμός ως φυλή και ως θρησκεία"³, περιέχει διάλεξιν του εις το Cercle St. Simon, κατά την 27ην Ιανουαρίου του 1883. Η διάλεξις αυτή έγινεν αφού είχαν εκδοθή τα πλείστα των συγγραμμάτων του και είχαν, ούτως ειπείν, αποχρυσταλλωθή τα ιστορικά του προίσματα περὶ Εβραίων.

Εις την διάλεξιν του αυτήν, ο Renan με την ιστορικήν και φιλοσοφικήν εκείνην εμβρίθειαν που τον χαρακτηρίζει, καταλήγει εις τα εξής συμπεράσματα:

α) Ότι ο ιουδαϊσμός καίτοι αρχικώς ήτο θρησκεία φυλετική, δεν έμεινεν όμως τοιαύτη, ως π.χ. η μέχρι σήμερον διατηρουμένη θρησκεία των εν Ινδίαις Περοσών, των καλούμενων Παροσήδων, αλλά κατήντησε διεθνής ως η των Προτεσταντών. Πλήγμα καίριον φέρουσα κατά της ειδωλολατρείας προστηλύτησε "μέγα πλῆθος", ως λέγει ο **Ιωσηπός**, Ελλήνων και Ρωμαίων, Αιγυπτίων και Ανατολιτών. Ο προστηλυτισμός ούτος διήρκεσεν από του 150 π.Χ. μέχρι του 200 μ.Χ. και εξετάθη και πέραν της Ανατολής, μέχρι των Γαλατών και των Αγγλοσαξώνων.

β) Ότι, κατά συνέπειαν, οι σημερινοί Ισραηλίται, καίτοι έχοντες δόσιν τινα παλαιοτινακού αίματος, κατά τα μέγα μέρος δεν είναι Σημίται.

Βέβαια, ο προστηλυτισμός αυτός, τον οποίον αναφέρει ο Renan, θα έγινε και εις την Χίον. Όπως παντού,

υπήρχαν και εκεί Εβραίοι. Ο **Fastel de Coulanges** εις την έξοχον αυτού μονογραφίαν περὶ της νήσου, αναφέρει ότι ο **Βασιλεὺς Ηρώδης** μεταβάνων κατά το 12 π.Χ. έτος παρά τω Αγρίπα διὰ να του ζητήσῃ μερικά προνόμια υπέρ των ομοθρήσκων του, έμεινε μερικάς ημέρας εις την Χίον και επεδαψίλευσε γενναίας ευεργεσίας και δωρεάς εις την νήσουν. Συμπεράνει δὲ εκ τούτου ότι υπήρχον Εβραίοι εις την Χίον και ότι αι ευεργεσίαι αύται του Ηρώδου σκοπόν είχον να εξευμενίσουν τους Ἑλληνας υπέρ των ομοθρήσκων του⁴. Δεν δυνάμεθα και ημείς να συμπεράνωμεν ότι, αφού υπήρχεν ανάγκη τοιαύτης εξευμενίσεως, οι εν Χίῳ Ιουδαίοι απετέλουν μόνον μειονότητά τινα του όλου πληθυσμού και μάλιστα μεμονωμένην και μη συγχρωτίζομένην μετά των κατοίκων:

Εις άλλο μέρος του συγγράμματός του, ο F. de C. αναφέρει ότι ο κτήτωρ της Νέας Μονῆς, Κωνσταντίνος ο Μονομάχος, ευοίσκων των αριθμόν των "παροίκων", δηλ. των ανθρώπων εκείνων οίτινες ως δούλοι εργάζοντο εις τους αγρούς της Μονῆς, ανεπαρκή, διέταξεν (βλ. Χρυσόβουλλον εις τα "Χιακά Ανάλεκτα" του Κανελλάκη, σελ. 550), όπως προστεθώσιν εις την τάξιν των και εβραϊκαί τινες οικογένειαι, ελευθεροι ἔως τότε⁵.

Οι αναγνώσαντες το ἔργον του F. de C. γνωρίζουν με πόσην ευσυνειδήσιαν και ακριβείαν είναι γραμμένον και πόσον ο ποτέ εταίρος της εν Αθήναις Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής και κατόπιν μέλος του Ινστιτούτου και καθηγητής της Ιστορίας εν Σοφίδονην εξωνύχισε την ιστορίαν της νήσου καθ' όλας της τας περιόδους. Και όμως, εις τας διακοσίας σελίδας του εις 8ου συγγράμματός του δεν απαντώμεν ουδέ την ελαχίστην μνείαν περὶ επιδρομῆς ή πληθώρας Εβραίων εις την νήσον και περὶ αναμείξεως αυτών μετά των αυτοχθόνων.

Τουναντίον, ο F. de C. αφιερώνει ολόκληρον κεφάλαιον (σελ. 247 -258) διὰ την καταγωγήν των Χίων, η οποία δεν είναι διαφορετική από εκείνην των άλλων Ελλήνων. Αφού αναφέρη τα περὶ των αρχαιοτάτων οικιστών της νήσου (Πελασγών, Λελέγων ή Καρών) και κατά τον 12ον π.Χ. αιώνα Ελλήνων αποίκων, επιλέγει (σελ. 251): "Από την εποχήν της αφίξεως τούτων των Ελλήνων μέχρι των ημερών μας, οι κάτοικοι της νήσου δεν ἥλαξαν" και οι μιλών περὶ της γλώσσης των σημερινών Χίων απορεῖ, πώς μετά 15 όλους αιώνες υπέστη τόσον ολίγας μεταβολάς.

Ομιλών κατόπιν περὶ του χαρακτήρος των Χίων και απαριθμών τα πολλά των προτερήματα, την φιλεργίαν, την πρακτικότητα του πνεύματός των και την ευκολίαν με την οποίαν ανέκυψαν από τας μεγάλας των συμφοράς και επανέκτησαν τας περιουσίας των⁶, αναφέρει ειρωνικώς πως την περὶ αυτών γνώμην των άλλων Ελλήνων (σελ. 257).

"Δεν θέλουν, λέγει, οι άλλοι Ἑλληνες να πιστεύουν ότι οι Χίοι είναι της ιδίας με αυτούς φυλής και νομίζουν "καλά και σώνει" ότι είναι Εβραίοι· η κοινή γνώμη εις την Σύρον και την Σμύρνην είναι ότι οι κάτοικοι της Χίου είναι αποικία Εβραϊκή".

Ο συμπολίτης μου κ. **Κ. Γ. Σγουρός** εις εμβριθή μελέτην του δημοσιευθείσαν εις το φύλλον της εν Χίῳ εκ-

διδομένης "Παγκαϊκής", υπό τον τίτλον "Χαρακτήρ και Προνόμια των Χίων", αναφέρει (αριθμ. 136/14 Μαρτίου 1910, σελ. 1) ότι "κατά τον ΙΒ' αιώνα η Χίος είχε, κατά Βενιαμίν τον εκ Τουδέλης, περὶ τας 400 οικογενείας Εβραίων, δηλ. όσους και ο Αλμυρός ή η Ρόδος". Ο αριθμός αυτός, ο οποίος αναφερόμενος υπό ομοθρήσκου των ίσως είναι υπερβολικός, δεν είναι σπουδαίος παραβαλλόμενος προς τον όλον πληθυσμόν της νήσου, ούτε ηδύνατο να επηρεάσῃ την φυλήν, έστω και αν υποθέσουμεν, το οποίον μας φαίνεται απίθανον, ότι συνεχωνεύθησαν και αφομοιώθησαν με τους χριστιανούς αι οικογένειαι αύται.

Εξετάζοντας άλλον βαθύν μελετητήν της ιστορίας της νήσου κατά την Γενεατοκρατίαν, τον **Hopf**, δεν ευρίσκουμεν τίποτε περὶ πληθώρας Εβραίων εις την Χίον.

Εξ εναντίας εις την περὶ του Ιουστινιάνη μονογραφίαν του αναφέρει ότι αι κοινωνικαί τάξεις ήσαν χωρισμέναι και δι των αριθμόν. Η πρώτη απετελείτο από τους Ιουστινιάνη, οίτινες, ως γνωστόν, δεν ήσαν μία οικογένεια, αλλά πολλαί αποτελούσαι την φατρίαν των Ιουστινιάνη (**Albergo del Giustiniani**) και εδιοικούσε την νήσον. Η δευτέρα από τους Λατίνους αστούς (burgenses), ων τινες εσυγγένευν με τους Ιουστινιάνη και άλλοι είχον τον τίτλον "πολίτου της Ενετικής Δημοκρατίας". Η τρίτη περιελάμβανε τους Γραικούς ἀρχοντας τους έχοντας χρυσόβουλλα των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων και χαίροντας προνόμια ευγενείας⁷. Η τετάρτη τους χωρικούς (villani). Η πέμπτη τους Εβραίους και η ἑκτη τους διαφόρους ξένους τους κατοικούντας την νήσον⁸. Τους Εβραίους, λέγει ο Hopf, ένεκα της μεγάλης των τάσεως πρὸς τοκογλυφίαν μετεχειρίζοντο οι Χίοι με την αυτήν περιφρόνησιν και είχον πρὸς αυτούς την αυτήν αντιπάθειαν, όπως και εις την λοιπήν Ευρωπήν, κατά τον μεσαίωνα. Δεν τους επετρέπετο να εξέρχωνται από τα γκέττο των κατά την εβδομάδα των Αγίων Παθών και τους επεβάλλετο να φορούν κίτρινο επικάλυμμα. Και ο **Βλαστός** (Χιακά Β' σελ. 48 σημ.) λέγει:

"Πάντοτε όμως εθεωρούντο οι Εβραίοι ως όντα αποτρόπαια και τόσον μίσος θρησκευτικόν ἐτρεφε κατά των αθλίων όλος ο λαός (και τούτο επεκράτει

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:
Ο Πρόεδρος του ΚΙΣ Ιωσήφ Λόβιγγερ
Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

και εις τας ημέρας μας), ώστε οι Ιουνινιάνοι τους είχαν εμποδίσει να εξέρχονται από τας οικίας των από της Μεγάλης Πέμπτης μέχρι της μετά το Πάσχα Δευτέρας".

Μετά όλα αυτά, πώς είναι δυνατόν να φαντασθώμεν ότι οι Χίοι και μάλιστα οι ανήκοντες εις τας μεγάλας οικογενείας της νήσου, ων αι πλείσται μετανάστευσαν, μετά την καταστοφήν του 1822, εις την Αγγλίαν, ήτο ποτέ δυνατόν να έλθουν εις επιμειξίαν μετά των Εβραίων, αυταί αι οποίαι μετά δυσκολίας συνήπτον γάμους έξω του κύκλου των, έστω και μετά επισήμων επηλύδων⁹; Νομίζουμεν ότι ταύτα αρκούν, όπως πει- σθώμεν περί της επιπολαιότητος της κατηγορίας ότι οι Χίοι έχουν εβραϊκόν αίμα εις τας φλέβας των και να αφήσωμεν τοιαύτα φληναφήματα εις τους απροσδιονύ- σους δια κάθε μελέτην ιστορικήν.

Και μίαν τελευταίαν απόδειξιν. Υπάρχουν, ως γνωστόν, δύο βιβλία περί Χίου¹⁰ γραφέντα υπό Λατί- νων κατά την οποίαν αι μεταξύ αυτών και των Χίων αρμονικά σχέσεις αι κατωτέρω περι- γραφόμεναι, δεν υπήρχον πλέον, αλλά αντεκατεστάθη- σαν υπό θρησκευτικού μίσους όχι μικρού. Δεν είναι φυσικόν, ότι αν υπήρχεν ίχνος αληθείας ή υποψίας πε- ρί καταγωγής των Χίων από Εβραίους, οι συγγραφείς αυτοί θα το εχρησιμοποιούν και θα το εξεμεταλλεύ- ντο; Και όμως, ο Αλέξανδρος Βλαστός, ο συγγραφεύς των "Χιακών", όστις εγνώριζε το πρώτον και ο F. de Coulanges, όστις εμελέτησεν αμφότερα και μάλιστα α- ντέργαψε το δεύτερον, δεν αναφέρουν τίποτε σχετικώς της λοιδορίας αυτής, το οποίον ωριμένως θα έκα- μον, αν υπήρχε τι εις αυτά. Πολύ φοβούμασι ότι η λοι- δορία αυτή προήλθε δυστυχώς από ομοεθνείς.

***

Μένει τώρα να ίδωμεν κατά πόσον αξίζει και το ε- πιχείρημα των ευρισκόντων τύπον εβραϊκόν εις τους σημερινούς απογόνους των Χιακών αυτών οικογενειών. Διότι πράγματι, κατ' αυτών εκτοξεύεται η λοιδο- ρία, την οποίαν ακούνα συχνά επαναλαμβανούμενην α- κόμη και σήμερα και όχι κατά των κατοίκων εν γένει της νήσου. Βέβαια, εις πολλούς από αυτούς παρατηρείται ι- διάζονσα φυσιογνωμία, τέτοια ομοιομορφία τύπου, μερικά χαρακτηριστικά χτυπητά, ως π.χ. μύτη καμπτυλοειδής, οφθαλμοί μαύροι και ζωηροί, δέρμα μελαψύρ, τα οποία υπενθυμίζουν κάπως τους απογόνους της εκλεκτής του Υψίστου φυλής. Άλλ' είναι άρα ο τύπος εβραϊκός ή α- πλούστατα ανατολικός, επιταθείς, ούτως επειέν, δια της επί αώνας επιμειξίας μεταξύ γενών του αυτού κύ- κλου; Γνωστά όσα έγραψεν περί του καθαρός εβραϊ- κού τύπουν και της συγχύσεως, την οποίαν συνήθως κά- μονυν δοσι δεν τον εσπούδασαν προσεκτικά, ο Max Nordau. Ιδού δε τί λέγει περί αυτών ο Renan εις την προμηνυμούνεθείσαν διάλεξιν του, εις την οποίαν, κα- θώς είδαμε, αποδεικνύει πειστικότατα, καθ' ημάς, ότι οι πλείστοι των εν Ευρώπη Εβραίων έχουν σχετικώς ε- λάχιστα μόρια καθαρού ιουδαϊκού αίματος¹¹.

"Ως επιχείρημα θα μου φέρουν τον εβραϊκόν τύπον. Πολλά ημιτορεί κανείς να είπει δι' αυτό το θέμα. Η γνώμη μου είναι ότι δεν υπάρχει "εβραϊκός τύπος", αλλά ποικίλοι εβραϊκοί τύποι. Περί τούτου απέκτησα αρκετήν πείραν, εργαζόμενος επί δεκαετίαν εις το τμή-

μα των εβραϊκών χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθή- κης. Όλου του κόσμου οι σοφοί Ιαραηλίται προς εμέ απετείνοντο, όταν επρόκειτο να συμφούλευθούν την πολύτιμον συλλογήν μας. Αμέσως τους ανεγνώριζα από μακράν και εμάντενα ότι θα ήρχοντο προς εμέ. Και το αποτέλεσμα της πείρας μου αυτής είναι ότι δεν υπάρχει μοναδικός ιουδαϊκός τύπος, αλλά πολλοί, ε- ντελώς διαφορετικοί. Πώς η φυλή είναι, καθωρίσθη ούτως επειέν εις αριθμόν τινα τύπων; Ακριβώς δια τους λόγους που αναφέραμεν προηγουμένως, δηλ. της απομονώσεως του γκέττο και της απαγορεύσεως μι- κτών γάμων.

Η εθνογραφία είναι επιστήμη πολύ σκοτεινή. Είναι ανεπίδεκτος πειραματισμού και χωρίς πειράματα δεν ημπορεύ κανείς τίποτε ν' αποδείξῃ ως βέβαιον· ό.τι λοι- πόν θα σας ειπώ δεν είναι δια ν' αποδείξῃ, αλλά δια να εξηγήσῃ τον συλλογισμόν μου. Νομίζω ότι αν επέρ- ναμεν κατά τύχην χιλιάδας τινάς ανθρώπων εκ των πε- ριδιαβαζόντων π.χ. κατ' αυτήν την ώραν εις μίαν από τας παριστάνας λεωφόρους, τας μετεφέραμεν εις ερημό- νησον και τας αφήναμεν εκεί ελευθέρας ν' αυξήσουν και να πληθυνθούν, μετά παρέλευσιν χρόνου, οι τύποι των διαφόρων αυτών προσωπών ενοιμενοί προς αλλή- λους θα απεκονσταλλώνοντο εις αριθμόν τινα τύπων, νικητών και λοιπών και θα έμεναν αναλλοίωτοι. Η συ- γκέντρωσις των τύπων εις ένα προκύπτει από γάμους συναπτομένους επί αιώνας μεταξύ περιορισμένου κύ- κλου ατόμων".

Νομίζουμεν ότι η επιστημονικοτάτη αυτή θεωρία του Renan, εφαρμοζόμενη εις την ημετέραν περίπτωσιν, ε- ξηγεί καθαρά την ομοιομορφίαν του τύπου των Χια- κών οικογενειών, τύπου όστις δεν είναι της αφεσκείας μερικών επικριτών, οι οποίοι επερίμεναν φαίνεται να εύρουν εις γένος ανατολικόν τον τύπον Σαξόνων ή Νορμανδών εφήβων. Ο τύπος αυτός του οποίου αναφέ- ραμεν τα κυριότερα χαρακτηριστικά, ήτο φυσικόν να σηματισθῇ εκ γενών καταγωγῆς Ελληνικῆς, Ρωμαϊκῆς, Βυζαντινῆς¹² και Γενοατικῆς. Σχετικώς της τελευταίας ταύτης καλόν να σημειώσωμεν ότι επί Ενετοκρατίας, συνέβαινεν εις Χίον ό.τι και εις άλλα μέρη της λοιπής Ελλάδος¹³, δηλ. οι ξένοι κατακτηταί δεν εφέροντο προς τας αρχοντικάς του τόπου οικογενείας ως προς δού- λους, αλλά τουναντίον, όχι μόνον ανεγνώριζον ως εί- δομεν ανωτέρω τα προνόμιά των, αλλά και επεδίωκον γάμους μετ' αυτών. "Οι Γενοάται και αυτοί οι εις τον οίκον (albergo) των Ιουστινιανών (Giustinianni) περι- λαμβανόμενοι διάφοροι και ετερογενείς προς αλλήλους και ετερώνυμοι καθ' εαυτούς όντες, δεν ενόμιζαν συ- γκατάβασιν των να συνάπτωσι κηδεστίας προς τους Έλληνας άρχοντας της Χίου, αλλά και τιμήν πλειστά- κις" μου έγραφε προ ετών ο αιολιμος Γεώργιος Ζολώ- τας, ο βαθύς μελετητής της Ιστορίας της Χίου από των αρχαιοτάτων της χρόνων μέχρι των καθ' ημάς¹⁴ και η ε- ξής περικοπή του προφίλημονευθέντος μελετήματος του κ. Σγουρού τα αυτά μας διδάσκει:

"Η δημιοκρατία της Γενούς εφύλαξε μεν δι' εαυτήν τα επί της Χίου κυριαρχικά δικαιώματα ως και την υ- ψίστην στρατιωτικήν, διοικητικήν και δικαστικήν εξου- σίαν, κατέλειπε δε εις τους Μαονείς την οικονομικήν διαχείρισιν, την εμπορικήν κάρπωσιν και την λοιπήν

στρατιωτικήν του τόπου κυβέρνησιν. Τούτων συμμετείχον και οι ιθαγενείς άρχοντες, οι οποίοι απετέλουν ιδίαν τάξιν, την τρίτην κατά πρωτείαν, αλλ' οι οποίοι τοσούτον συνανεμείχθησαν μετά των Μαονέων δι' επιγαμιών και εισπηδήσεως εις την προνομούχον τούτων τάξιν, ώστε πράγματι σύγχυσίς τις παρατηρείται κατά ταύτα μεταξύ των ημετέρων και των Φράγκων κυρίων. Και άλλοτε μεν λ.χ. απαντώσιν εν μίᾳ και τη αυτή ελληνική οικογενεία μέλη ανήκοντα εις την ορθοδοξίαν και άλλα απασθέντα τον καθολικισμόν, άλλοτε δε βλέπει τις τους ορθοδόξους φέροντας ονόματα αγίων της πατικής εκκλησίας μετά το Σχίσμα αγιασάντων, η δυτικούς αναδεχομένους εκ της κολυμ्पήθος ελληνόπαιδας, λατίνους ιερείς και αυτόν τον Λατινεπίσκοπον λειτουργούντας και κηρύττοντας εις ορθοδόξους, εκκλησίας, μοναστήρια ανατολικά διοικούμενα και επιτροπευόμενα υπό εφόδων δυτικών, μικτά δε συνοικέσια κοινά και συνήθη. Η κατάστασις αυτή εξελίσσεται ομαλώς και ήρεμα υπό των ομμάτων του παρατηρητού, τα δε κατά τας ημετέρας νυν ίδεας παράδοξα ταύτα προβάλλουσιν ως άριστα έχοντα εν τω αριστω των δυνατών κόσμων... Ο **Παύλος Κορεσίος**, ο συγγραφέυς μεσαιωνικής Χιακής ιστορίας, γεννηθείς ορθόδοξος και ορθοδοξότατος διατελέσας μέχρι του δεκάτου πέμπτου έτους της ηλικίας του, προστήθεν εις την καθολική εκκλησίαν, εισήλθεν εις τους Ιουστινιάνας, εχρημάτισε Αντιποστάτος της Χίου τω 1468, λέγεται δε ανεψιός του πρώτου μετά την άλωσιν της Κωνσταντινούπολεως **Πατριάρχου Γενναδίου του Σχολαρίου** και συγγε-

νής του **Καρδιναλίου Βισσαρίωνος**. Έτερος Κορέσιος, περὶ του οποίου φέρονται παροιμιακώς οι γνωστοί στίχοι, ο αμείλικτος ούτος της πατωσύνης πολέμιος είχε τον πρεσβύτερον και νεώτερον αδελφόν καθολικούς". ("Παγκιακή", αριθμός 136, 14 Μαρτίου 1910, σελ. 1).

Αργότερα, ότε μετά την επτάμηνον κατοχήν της Χίου υπό των Ενετών (1694), οι Λατίνοι ήσαν εν διωγμῷ πολλοί καθολικοί, κατά τον κ. **Σπ. Δε. Βιζήνη** ηστάθησαν το ορθόδοξον δόγμα για να ησυχάσωσι¹⁵. Τούτο εξηγεί πως διαπρεπείς Χιακαί οικογένειαι φέρουσι Γενοντικά ονόματα, είναι και ήσαν επί αιώνας ορθόδοξοι και όχι το άλλο εκείνο φληνάργημα, το συχνάκις επαναληφθέν, ότι οι πρόγονοι των οικογενειών τούτων ήσαν υπηρέται των, οίτινες μετά την κατάλυσην της Γενοντοκρατίας και την αποδημίαν ή καταστροφή των κυρίων των, εσφερερίσθησαν και αυτά τα ονόματα των.

Τα ολίγα αυτά ενόμισα καλόν να γράψω σχετικά με όσα δυστυχώς ακόμα και σήμερα ακούει κανείς περὶ εκείνων περὶ των οποίων ο μεν **Θουκιδίδης** έλεγεν ότι "μόνοι μετά Λακεδαιμονίους, ων εγώ ησθόμην, ευδαιμονήσαντες άμα και εσωφρόνησαν"¹⁶ ο δε Αγγλος ιστορικός **Finlay**, ο τόσον φειδωλός εις τους επαίνους του δια τους άλλους Έλληνας εκφράζεται μετά θαυμασμού και αποδίδει την επί του υποχοροπάτιας ευημερίαν των εις την ηθικήν και κοινωνικήν των υπεροχήν¹⁷.

(Από το βιβλίο "Μελέτη - Διατριβή περί του Χίου", 1912 - Δεν κατέστη δυνατόν να εξακριβωθεί το μικρό όνομα του συγγραφέα).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Πρβλ. και την οραίαν μελέτην του κ. **Σπυρ. Λαμπρου** "Εθνικαί ύψρεις", "Επικονιγαρημένη Εστία", 1895, σελ. 164 κ.ε.
- "Ο Κοραϊς, αρχαλ και γεννημένος σ' εκείνο το νησί της Χίου ξακουσμένο για την Ιουδαϊκή φιλοξέδεια γενιών των κατοίκων κ.λπ." Κριτική I. Πολύλια δια την υπόλογην των ποιημάτων Αντωνίου Μανούσου, σελ. 5 (εις φυλλάδιον).
- "Le judaïsme comme race et comme religion". Paris, Calmann Levy, editeur, 1883.
- "Questions historiques". Paris 1893, σελ. 324.
- Προκρηπ. σύγγραμμα, σελ. 333.
- Πρόγιατι οι βαθιπλούτοι Χίοι του Λονδίνου, της Μασσαλίας κ.λπ. δεν δύνανται να θεωρήσουν οφίπλιοι, αφού οι πάπτοι και οι πατέρες αυτών, δια της φιλεργίας και της ευτυχίας των απέκτησαν εις σχετικώς σύντομον χρονικόν διάστημα, σασ έχασαν κατά την καταστροφήν του 1822. Τα εν Χίῳ κτήματά των, αι ιδιωτικά των εκκλησιών, αι περικαλλείς επανέλεις των, ο βίος ον διήγον εκεί κατά τας περιγραφές ημετέρων και ζένων περιηγητών (βλέπε Δαπόντη "Ο κήρος των Χαιρών", Αθήνα 1883, σελ. 108 - 109. - Gallard - Journal - Paris 1881, σελ. 173. Comte de Marcellus, "Souvenirs de l' Orient", Paris 1854, σελ. 116 - 8 κ.λπ.) μαρτύρουν περὶ τούτων και ξέρουν διάτι οι Χίοι οι οποίοι δεν παρουσιάζουν κανένα από τα μειονεκτήματα και ελλατώματα των καθ' αυτό ομπλούτων.
- "Ότι εις την νήσον υπήρχε τάξις "ειρηνών" Χίων, έχουν τεκμήριον αναμφιστήτον το έγγραφον το δημοιοενθέν εις την "Acta et Diplomata Graeca" των Müller et Miklosich (Τόμος III, σελ. 260 - 4). Είναι αναφορά, την οποίαν απηύθυναν πρὸς τον εκλαμπότατον Γουβερνάρτο των Γενοβίστων κ.λπ. "οι πάντες Γραικοί τη νήσου Χίου οι ευγενεῖς και οι καθόλου λαοί". Επίσης, εις χειρόγραφον οικόδομεν εις την Νέαν Μονήν (βλέπε τα Νεαμονίου, εν Χίῳ 1865, σελ. 114) αναγνώσκουμεν τα έξης: "Είτα πάλιν πάντες οι ευγενικοί της πόλεως (Χίου) και του Κάστρου, οι έχοντες χάριτας ή ευεργεσίας, ή γόραμματα από των βασιλέων των Ρωμαίων, άτινα φαίνονται ορισμοί μετά χριστούλων ή μετά κοκκοκάτινον (sic) γραμμάτων, τα επονομάζουν προστάγματας ομολογημένης παρά του κομονύμου της Γενοβίας κ.λπ.". Μετά την κατάλυσην της Γενοντοκρατίας, η τάξις αὕτη εξηγολύθησεν επὶ τοιοντοκρατίας να υπάρχει μέχρι της καταστροφής του 1822 και να κυβερνά την νήσον με τα λαμπτερά αποτέλεσματα που γνωρίζουμεν, καίτοι επιτομώς δεν ήταν ανεγνωρισμένη υπό των Τούρκων, οίτινες ως γνωστόν δεν παραδέχονται την εκ γενε-

τής ευγένειαν (πρβλ. προνυμη. έργον του F. de C.σελ. 375)

8. Βλέπε "Les Giustiniani Dynastes de Chio", Etude historique par Karl Hopf traduite de l' allemand par E.A. Vlasto. Paris 1888, σελ. 156 κ.ε. Το πρωτότυπον έδημοτεύθη εις την εγκινολόγησιν των Ersch und Gruber (Leipzig 1859) άφθον Giustiniani και μετεφράσθη εις το περιοδικόν "Χρυσαλίς" (Αθήνα 1864, σελ. 577 κ.ε.).

9. Βλέπε A. M. Ανδρεάσης, Εμπ. Ροΐδου βιογραφικών σημείωμα εις τα υπό των εκδοτικών καταστημάτων Φέζη εκδιδόμενα έργα του Εμπ. Ροΐδου, τόμος I, σελ. ίδ. κ.ε. και "A pedigree of the Rallis of Scio", London 1890, σελ. 8.

10. a) "La Scio Sacra del rito Latino", descritta dell' abate Michele Giustiniani 1658.

b) "Istoria della nobile famiglia Giustiniana di Genova" (εγράφη πιθανώς κατά το 1730 και ευρισκόται - εις γειρόγαιρον - παρά το φίλω κ. Γινατίου Πάσκουα, προέντω της Ιταλίας εν Χίῳ).

11. Ότε, πρὸ των ενών ενών. Ξενίζουμεν παρά τη οικογενεία του κ. Ψιγχών, ανέφερα εις την σύγχρονην του, την κόρην του Renan, όσα μου είχεν ειπει τη εν Λονδίνῳ κυρία, μου απήγητε με το αφέλες εκείνο υπό το καλύπτον τούτην μόρφωσιν και παύειν: "mais papa n' a jamais dit ça!"

12. Βλέπε δεσποινόδος Αιμιλίας Γ. Ζολώτα, "Βιζαντιακός Δακτύλιος εν Χίῳ", σελ. 151 κ.ε.

13. Πρβλ. "Τενεαλογικά Μελετήματα" X.A. Χρηστομάνου, περιοδικόν "Παρνασσός", τόμος I, 1886, σελ. 348 - 371.

14. Ως γνωστόν, ο θάνατος πτυσσών των μακαρίτην να φέρη εις πέρας το έργον του. Ευτυχώς, το πλούσιον υλικόν, το οποίον επί έτη συνέλεξε, και αι πολύτιμα ειδήσεις, τα οποίας ανεύρεν εις παντοειδή έγγραφα κ.λπ. περὶ διαφόρων σημείων της ιστορίας της νήσου και των αρχοντικών της οικογενεών, επιμελείς εφυλάχθησαν, ετακτοποιήθησαν και σημαντικώς πρέψησαν υπό της αξίας θυματρός του δρ. Ζολώτα, της οποίας η έκδοσις των "Χιακών και Ερμηνειών επιγραφών και αι σοφά μονογραφίαι περὶ Δεμοκρατίων, Λιουστράνδρου κ.λπ." είναι γνωστά εις τους ασχολούμενους περὶ τα Χιακά. Ευής έργον θα ήτο, αν οι εν Αγγλία και αλλαχού Χίοι συνεννούντο μετ' αυτής, όπως εκδοθώσι μίαν ώραν αρχίτερα τα ιστορικά και οικογενειακά αιτά κευτήλια.

15. Βλέπε Σπ. Δε. Βιζήνη "Διατριβή περί του Χίου" (περιοδικόν Πνικανθή, Τεύχος 94, Δεκ. 1908).

16. Θουκιδίδης, Η' 24.

17. Finlay. History of Greece, Oxford 1877, σελ. 232 - 7.

Χαλκίδα: Ομάδα Εβραίων με φορεσιές για το Πουρίμ, το 1928. Στο κέντρο ο καθηγητής Μακρής, αδελφός του πιθοποιού Ορέστη Μακρή. (Φωτογραφία του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος).

Ιστορία της Ισραηλιτικής Κοινότητος Χαλκίδος

Του ΜΠΟΧΩΡ ΦΟΡΝΗ

σραηλίται κατοικούσαν την Χαλκίδα, κατά μαρτυρικάς επιτυψιών αποδείξεις, από 1200 ετών. Μνημεία εκτισμένα και σωζόμενα ήδη εν τω νεκροταφείω των Ισραηλιτών, εκ των οποίων τας επιτυψιών πλάκας αφήσουν κατά καιρούς διάφοροι εκ του νεκροταφείου, μη τοιχογυρισμένον μέχρι του 1897, δαπάναις Φερδινάνδου Ρότσιλδ, μαρτυρούσι την διαμονήν των Ισραηλιτών εν Χαλκίδι από πολλού χρόνου, μία δε ενυπόγραφος πλαξ, φέρουσα χρονολογίαν 1200 ετών, προ τεσσαρακονταετίας εστάλη προς την οικογένειαν Ρότσιλδ υπό της ενταύθα Ισραηλιτικής κοινότητος, προς επιβεβαίωσην της διαμονής των Ισραηλιτών εν Χαλκίδι, ζητηθεισών υπό της οικογένειας Ρότσιλδ πληροφοριών. Πλαξ μαρμαρίνη ευρεθείσα κατά την κατεδάφισην του Ενετικού φρουρίου Χαλκίδος κατά το 1890 επί των βάσεων της Πόλεως του φρουρίου (Κάτω Πύλη) έφερε χρονολογίαν 5086 Ισραήλ. ετών (των Ισραηλιτών αριθ-

μούντων σήμερον 5672 από κτίσεως Κόσμου), ήτοι 584 ετών, σωζομένη δε εν τω αρχαιολογικώ Μουσείω Χαλκίδος και περί των οποίων αναφέρει το σύγχρονα "Φραγκοκρατία εν Ελλάδι", της οποίας πανομοιότυπον εικόνα δημοσιεύει το ανωτέρω έργον. Της πλακός αυτής αντίγραφον έλαβεν ο Τομ Τοβ Παριάντε, αντιπρόσωπος της Παγκοσμίου Ισραηλιτικής Ενώσεως (Αλάνισε Ισραέλιτη), επισκεφθείς την Χαλκίδα κατά το 1887.

Εν Χαλκίδι δε, κατά την "Σάλπιγγα Ευβοίας", δημοσιεύσασαν πραγματείαν της δεσποινίδος Ευθαλίας Τσακάλη περί ενετοκρατίας εν Χαλκίδι, αναφέρει ότι εν Χαλκίδι κατά το 1200 έτος μ.Χ. ήδη κάποιος Ραββάνο δέ Κορσέρι ή Καρσέριβα (Ραββίνος δέ Καρσέριβα), περί ου Ραββάνου δέ Καρσέριβα νομίζω ότι αναφέρει και η "Φραγκοκρατία εν Ελλάδι".

Πλην της άνω αναφερθείσης ενυπόγραφου πλακός, κατά την κατεδάφισην του φρουρίου ευρέθησαν και

άλλαι ενυπόγραφοι πλάκες, τας οποίας δυστυχώς κατέστρεψαν οι εργάται κατά την κατεδάφισην του φρουρίου, μη διδομένης προσοχής υπό των αρμοδίων.

Εκ παραδόσεως πιστεύεται, ότι οι Ισραηλίτες κατοικούσι την Χαλκίδα από τας αρχάς του α' μ. Χ. αιώνος, ομιλούσιν απταίστως την Ελληνική γλώσσαν και αποκλείεται εντελώς δια τους Ισραηλίτες Χαλκίδος η γνώμη ότι κατάγονται εξ Ισπανίας, αφού η έξωσις των Ισραηλίτων εξ Ισπανίας εγένετο κατά το 1494, ενώ διάφοροι μαρτυρικαί αποδειξεις, περί ων άνω αναφέρω, περιτράνως αποδεικνύουσιν, ότι η διαμονή των Ισραηλίτων εν Χαλκίδι προηγείται της εξ Ισπανίας εξώσεως των Ισραηλίτων και αυτός δε ο Βενιαμίν Τολέδας, επισκεφθεὶς κατά το 1200 έτος μ.Χ. την Ελλάδα, εύρεν Ισραηλίτικήν κοινότητα εν Χαλκίδι και εν Αλμυρῷ ακμάζουσαν επ' εμπορίᾳ.

Η Ισραηλίτική κοινότης Χαλκίδος ήκμαζεν επί φιλολογία κατά τον παρελθόντα αιώνα και κατ' ευφημισμόν ἐφερε το όνομα "Κουτσούκ Σαφέτ", ήτοι μικρά Ιερουσαλήμ, δια την ακμήν της εβραϊκής φιλολογίας της και δια την ακριβή εκπλήρωσην των θρησκευτικών τύπων. Εσώζοντο δε πολλά χειρόγραφα διαφόρων εποχών και άλλα βιβλία μεγάλης επιστημονικής αξίας, των οποίων τα πλείστα εκάησαν κατά την πυρπόλησην της Συναγωγής των Ισραηλίτων Χαλκίδος κατά το 1846, μεταξύ των οποίων και το αρχείον της κοινότητος μετά πολλών επισήμων μαρτυρικών εγγράφων αυτής, υπό κακοβούλων, πολλά δε αυτών εσώζοντο υπό ιδιωτών μέχρι τινός ενταῦθα, οι δε κατά καιρόν διερχόμενοι την Χαλκίδα

ξένοι Ραββίνοι, αφήρουν ταύτα, των κατόχων αγνοούντων την επιστημονικήν αυτών αξίαν. Μεταξύ των άλλων εγγράφων, κατά την πυρκαϊάν της Συναγωγής κατά το 1846 λέγεται ότι εκάη και αντίγραφον του κώδικος μεταρρυθμιστού Ισραηλίτικού Συνεδρίου Πατρών των Μιναγίμ Μινάγ δέ Πατράς, με το οποίον συνεμφορύτο και η κοινότης Χαλκίδος και διωκείτο θρησκευτικώς.

Κατά τον λήξαντα αιώνα οι Ισραηλίτες Χαλκίδος ήκμαζον επί φιλολογία και εμπορία, από του 1882 όμως και εντεύθεν, μετά την προσάρτησην της Θεσσαλίας εις την Ελλάδα, ότε και ήρξαντο μεταναστεύουσαι αι πρωτεύουσαι των Ισραηλίτικών οικογενειών εις Βόλον, ήρξαντο και η παρακμή αυτής.

Μετά την απελευθέρωσην της Ελλάδος, κατά το 1830, η Ισραηλίτική Κοινότης Χαλκίδος ήτο λίαν πολυάνθρωπος, ως προσφυγόντων κατά την επανάστασην εις Χαλκίδα πολλών οικογενειών εκ Θηβών, Λεβαδείας και αλλαχόθεν (ίδε και οικογένειαν Σιμαντού Σακή ή Μιστριώτου, καταγόμενων, ως μοι έλε-

γεν, εκ Μυστρά), ένθα ήκμαζον Ισραηλίτικαί κοινότητες προ της Επαναστάσεως Ελληνικώταται, εκ των οποίων προσφύγων οικογενειών πολλαί, ως Χαλκίδαικαι, απώκησαν μετά την επανάστασην εις Μ. Ασίαν, Θεσσαλονίκην, Κωνσταντινούπολιν και αλλαχού, διατηρήσασι ώμως μέχρι σήμερον την πατροπαράδοτον γλώσσαν των (ελληνικήν), τα ήθη και έθιμα, μη αφομοιωθείσαι, υπό πατριωτικήν έποψιν, προς τους ομοφύλους των Ισπανίδους και υπερηφανεύονται να ονομάζονταν Έλληνες, διατηρούσαι μέχρι σήμερον την Ελληνικήν ιθαγένειαν, καίτοι από αιώνων

Χαλκίδα: Γυναίκα με τοπική ενδυμασία (πρόκειται για την Ραχήλ Φατούρου) το 1920 (1) (Φωτ. Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος).

σχεδόν απεδήμησαν της Χαλκίδος.

Μεταναστεύουσαι αι πλείσται των οικογενειών εκ Χαλκίδος εις Μ. Ασίαν και αλλαχού έλαβον υπ' όψιν των την τύχην των ομοφύλων των εν Τριπόλει (όρα Ιστορίαν Ιωάν.

Ραζή Ελληνικής Επαναστάσεως, περί της εν Τριπόλει πολυαρίθμου Ισραηλιτικής κοινότητος και της τύχης αυτής κατά την άλωσιν της Τριπολιτσάς, εξ άλλων ακόμη πληροφοριών ομοφύλων Πελοποννησίων), εκ των οποίων οικογενειών αι πλείσται εσφάγησαν, μη φεισθέντων ούτε των γυναικοπαίδων, τινές δε αυτών καταφυγούσαι εις Ζάκυνθον εσώθησαν, ένιαι δε τούτων σωθείσαι υπό των προκούτων Κολοκοτρώνη και Μαυρομιχαλαίων προσέφυγον εις Καλάμας, ένθα εκ φόρου ησπάσθησαν τον Χριστιανισμόν (όρα και οικογένειαν Χιαμπέτς διαμένουσαν εν Αθήναις και της οποίας ο πάππος είχε βαστισθή κατά την επανάστασιν. Επιστρέψας κατόπιν εις Λάρισαν, επανήλθεν εις την Εβραϊκήν θρησκείαν και ενυμφεύθη εκεί).

Αι ολίγαι εν Χαλκίδι απομείνασαι οικογένειαι συνέχισαν την ιστορίαν της Ισραηλιτικής κοινότητος Χαλκίδος, αποκτήσασαι ισονομίαν και ισοπολιτείαν κατά το 1833, τη υψηλή υποσχέσει του αειμνήστου Βασιλέως Όθωνος, και διατηρούσι ταύτην μέχρι σήμερον.

Μέχρι του 1870, οι Ισραηλίται Χαλκίδος, καίτοι και το Σύνταγμα του 1843 και η μεταπολίτευσις του 1862 ανεγνώρισαν και εσεβάσθησαν τας προς αυτούς εγγυήσεις του αειμνήστου Όθωνος, της ισονομίας και ισοπολιτείας, εν τούτοις λυπηρά κατά καιρούς γεγονότα από μέρους των Χριστιανών, και ιδία κατά την εβδομάδα των Παθών και το Πάσχα, κατέστησαν προβληματικήν την θέσιν αυτών εν Χαλκίδι, μεθ' όλον το άγρυπνον βλέμμα των επισήμων αρχών Χαλκίδος και την προστασίαν αυτών υπό προκρίτων οικογενειών.

Κατά διαφόρους εποχάς, απεσταλμένοι Ευωπαϊκών κέντρων επισκεπτόμενοι την Χαλκίδα εκ του σύνεγγυς αντελαμβάνοντο την θέσιν των Ισραηλιτών και πολλά εγράφοντο εις τον Ευωπαϊκόν τύπον περί της τύχης των εν Ελλάδι αλλοφύλων και ιδία των Ισραηλιτών (όρα και εφημερίδα "Αμαγγιδ" 1868 - 1870, δεν ενθυμούμαι ακριβώς το έτος). Εν τούτοις, οι Ισραηλίται Χαλκίδος καυχώμενοι δια το Ελληνικόν της καταγωγής των, διότι οι εν Χαλκίδι

Ισραηλίται είναι οι γηγενείς κατοικοί της Χαλκίδος, ως κατοικούντες από μακρών αιώνων την Χαλκίδα, απέναντι άλλων (Χριστιανών) κατά καιρούς άλλοθεν εγκατασταθέντων ενταύθα, διδομένης ευκαιρίας ότε το Ανατολικόν ζήτημα ανεκινείτο εν τη Εσπερίᾳ, επέκειτο δε η Βερολίνιος Συνδιάσκεψις, από μέρους δε πολλών ομοφύλων και άλλων με-

Χαλκίδα: Ορθοί: Ελεονόρα Κοέν, Νεφταλίμ Κοέν, Σαρίνα Οβαδία (Ζώνες στην Άρτα). Καθιστοί: Μαΐρη και Αλμπέρτος Κοέν σύζυγοι, Αλεξάνδρα Κοέν, 1926. (Φωτ. Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος).

γάλων πολιτικών της Ευρώπης ανδρών εθίγετο το επισφαλές των ξένων φυλών εν τη Μεγάλη Ελλάδη, ερειδομένων επί επισήμων προξενικών πράξεων και ανταποκρίσεων περιοδευόντων την Ανατολήν Ευρωπαίων απεταλμένων, αντιτιθέντων εκ του πλησίον την τύχην των αλλοδόξων, εν τούτοις, επαναλαμβάνω, οι Ισραηλίται Χαλκίδος επισήμως δια του υπουργείου των Εξωτερικών της Ελλάδος διέψευσαν τας κατά των Ελλήνων αποδιδομένας μομφάς μισαλλοδοξιας, ευγνωμόνως υπέρ της μητρός Ελλάδος, της γνησίας πατριόδος αυτών, καίτοι θετά τέκνα αυτής, εκφρασθέντες. Έκτοτε οι Ισραηλίται Χαλκίδος απολαύσουσι πλήρη ελευθερίαν εν Χαλκίδι και ζώσιν αρμονικώτατα.

Ραββίνοι του λήξαντος αιώνος εν Χαλκίδι υπήρξαν οι Ααρών Φόρνας, κατά την επανάστασιν, Χαλκιδεύς, μύστης της εβραϊκής φιλολογίας, χειρόγραφα έργα του οποίου εσώζοντο μέχρι τινός πολλά. Μενασί Μαρζόκ, Χαλκιδεύς Ραββίνος, διεδέχθη τον Ααρών Φόρνα, φιλόλογος ακμάσας μέχρι του 1849, ότε και απέθανε, χειρόγραφα έργα του οποίου εσώζοντο μέχρι τινός, πολλά των οποίων αφήρεσαν Ραββίνοι επισκεφθέντες την Χαλκίδα. Εν τω μεταξύ, από 1849 - 1854, εκ περιτοπής διεδέχθησαν τον αποθανόντα διάφοροι Ραββίνοι, εν οις οι Λορ Τοβ Χασών και Καπελούντος εκ Θεσσαλονίκης, ότε κατά το 1854, καταστάλεντος του διχασμού της ενταύθα κοινότητος, ανέλαβε την Ραββικήν έδραν το τελευταίος Χαλκιδεύς Ραββίνος Βενιαμίν Ασαχάρ Ακοέν, εν Κωνσταντινούπολει αποπερατώσας τας σπουδάς του.

Ο Ραββίνος ούτος ετύγχανεν ιδιαιτέρας εκτιμήσεως από μέρους του συγχρόνου του Αρχεπισκόπου Χαλκίδος Καλλινίκου Καμπάνη, μετά τον οποίου συνεδέετο στενώτατα και απήλιανεν αμερίστου αγάπης. Απεβίωσε την 7ην Ιουλίου 1881, αφού το προηγούμενον έτος εώρατασε πανηγυριών εν τη Συναγωγή, παρισταμένων των επισήμων αρχών και του Ελληνικού Στρατού, το χαριμόσυνον άγγελμα της προσαρτήσεως Θεσσαλίας και Ηπείρου εις την Ελλάδα. Την κηδείαν αυτού τηρούμησαν αι αρχαί· της πόλεως και ολόκληρος η κοινωνία Χαλκίδος, εκτιμησαντες τας αρετάς του.

Αποθανόντος του Βενιαμίν Ακοέν, διάφοροι έκτοτε ξένοι Ραββίνοι τον διεδέχθησαν, εν οις και ο Αβραάμ Λεβής κατά το 1892 - 1893, νεωτεριστής, εκπαιδευθείς εις την εν Ιερουσαλήμ μεγάλην Θεολογικήν Σχολήν του Μπλουμεντάλ, αφήσας την λαμπρότεραν εποχήν εν Χαλκίδι δια το ευρυμαθές και γλωσσομαθές, τυχών δε ιδιαιτέρας εκτιμήσεως από μέρους της κοινωνίας Χαλκίδος δια το ιδιαιτέρον φιλολογικόν του χαρακτήρος του, ιδία δε διότι κατά το δημοτελές υπό της ενταύθα Ισραηλιτικής Κοινότητος μνημόσυνον της πολιυκλαύστου Αλέξανδρας συνέθεσεν ο ίδιος ελεγείον εις Εβραϊκήν και Ελληνικήν γλώσσαν, του οποίουν αι ακροστιχίδες εκάστου στίχου και του εβραϊκού και του ελληνικού, εσχημάτιζον το όνομα "Αλέξανδρα". Ο Ραββίνος ούτος δεν έμεινε πολύ εν Χαλκίδι, προασθείς εις αρχιραββίνον Μοναστηρίου, ένθα και απεβίωσεν.

Η Ισραηλιτική κοινότης Χαλκίδος κέκτηται συνα-

γγήν ανοικοδομηθείσαν το 1839, πυρποληθείσαν το 1846 υπό κακοβούλων, ένθα κατεστράφησαν πολλά έγγραφα και ολόκληρον το Αρχείον και η βιβλιοθήκη της Κοινότητος.

Εις την ανοικοδόμησιν της Συναγωγής συνετέλεσαν μεγάλως, ως εμφαίνεται εκ σωζομένου αντιγράφου επιστολής της κοινότητος προς αυτόν, ο τότε εν Αθήναις επιτετραμένος της Αγγλικής Κυβερνήσεως Ισραηλίτης Δαυΐδ Πατσίφικο και η εν Αθήναις διαμένουσα Δουκέσσα, Ισραηλίτις, ως λέγεται (Δούκισσα Πλακεντίας).

Ισραηλίτης ιατρός, κατά τινα επιτύμβιον πλάκα, σωζόμενην ήδη εν τη Συναγωγή, εκτιμένην εις τον περίβολον, ευθείεσαν κατά την εν έτει 1905 μεταρρύθμισιν της Συναγωγής εντός αυτής, ονόματι Ιωναθάν Νασάω Νισάν 5310, ακμάσας προ 350 περίπου ετών.

Χειρόγραφα και άλλα βιβλία φιλολογικής αξίας σώζονται ήδη πολύ ολίγα. Βιβλία προσευχών επίσης, Αστελυδάμον, προ 680 περίπου ετών, εκτύπωθέντα εκεί. Επίσης ολίγα φύλα Ιεράς Γραφής εις Εβραϊκήν, Ελληνικήν, Αραμαϊκήν, Ισπανικήν και Σχολίων Ρασσί με εβραϊκούς χαρακτήρας. Ποιήματα εις Εβραϊκήν γλώσσαν σώζονται πολλά ενταύθα, εκπονηθέντα παρά διαφρόνων Ισραηλιτών, τινά δε τούτων ανάμικτα εις Εβραϊκήν, Τουρκικήν (το ποιημάτιον τούτο λέγεται οτι συνέθεσεν Ισραηλίτης καλλιφωνος εξαναγκασθείς να εξισλαμισθῇ υπὸ τῶν Τούρκων διὰ το καλλιφωνόν του και αναβάς επὶ του Μιναρέ, αφού το ἔψαλε με περιπάθειαν, ἐπεσε και ητοκτόνησεν), άλλα δε εις ελληνικήν γλώσσαν με εβραϊκούς χαρακτήρας (αντίγραφα αυτών σας αποστέλλω, των πρωτοτύπων ευρισκομένων εν Χαλκίδι).

Οι εν τη υπηρεσίᾳ του Ελλην. Στρατού διατελέσαντες Ισραηλίται Χαλκιδείς, και ιδία κατά τον πόλεμον του 1897, διεκρίθησαν δια το πειθαρχικόν και αυθόρυμπον προς την πατρίδα καθήκον, τινές δε τούτων εισίν και βαθμοφόροι (Μοσχώδ Σακκή, λοχίας 1897, Ισαάκ Ι. Κοέν, δεκανεύς, Χαΐμ Ιωσήφ Κοέν, λοχίας 1886, ήδη δε Ιωσήφ Χαΐμ Λευΐς, δεκανεύς) και άλλοι, ους δεν ενθυμούμαυρ.

Σήμερον η Ισραηλιτική κοινότης Χαλκίδος αριθμεί περί τας 40 οικογενείας, ενώ άλλοτε κατώκουν εις το διπλάσιον την Χαλκίδα, προϊόντος δε του χρόνου θα ελαττούται ο αριθμός, λόγω της συνεχούς μεταναστεύσεως αυτών εις άλλας ακμαιοτέρας των εμπορίων πόλεις, και ιδία εις Βόλον και Αθήνας, ένθα πολλοί των Χαλκιδέων Ισραηλιτών διεκρίθησαν εις τα στάδια, εις α επεδόθησαν, και ιδία εις το Εμπόριον και την Βιομηχανίαν.

Σχολείον η Ισραηλιτική Κοινότης διατηρεί ήδη, ένθα διδάσκεται η Εβραϊκή γλώσσα, συντηρούμενον υπό της κοινότητος και των βοηθημάτων Δήμου Χαλκιδέων και Δημοσίουν.

Η Ισραηλιτική Κοινότης Χαλκίδος οσημέραι βαίνει εις την διάλυσιν αυτής, λόγω της συνεχούς μεταναστεύσεως και είναι όχι ευχάριστον και δι' αυτήν και δια την Ελλάδα, κοινότης διατηρηθείσα επί δύο περίπου χιλιετρίδας, ακμάσσα καθ' όλα αυτής τα στάδια, να παύσῃ συνεχίζουσα την ιστορίαν αυτής.

(Από το Αρχείο Ειρηνούρων Μελετών, τόμος 3, 1954)

Εβραίος “ληστής” και “ιατρός”

Του Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

Τοσούτον αφωμοιώθησαν οι εν Θεσσαλίᾳ εγκατεστημένοι Ισραηλίται μετά των χριστιανών, ώστε δεν διακρίνονται σχεδόν εκ των λοιπών κατοίκων είς τε τας εμπορικάς και εις αυτάς έτι τας κοινωνικάς των σχέσεις. Φιλόπονοι, φιλήσυχοι και φιλόνομοι είναι συγχρόνως και πολλών Ελλήνων μάλλον φιλελεύθεροι εξ υπολογισμού, διότι εκ των φιλελεύθερων πολιτευτών ένεκα της μείζονος ανεξιθοησκείας των απεκδέχονται μεγαλυτέραν προστασίαν εν τη πολιτείᾳ, έαν ποτε παρεγγωγίζοντα τα της ισότητος δικαιώματα αυτών. Αι ίδει αι των αύτα απεκρυσταλλώθησαν έτι μάλλον μετά την δίκην Δρέψφους. Τοιούτο τι όμως ουδέποτε ευτυχώς συνέβη, διότι από της προσαρτήσεως της Θεσσαλίας εις την Ελλάδα Οθωμανοί, Ισραηλίται και χριστιανοί παντός δόγματος αρμονικώς και εν πραγματική ισοπολιτεία συμβιούσιν.

Ταχέως εσχετίσθη μετ' αυτών. Μεταξύ δε των πολλών, ους εγνώρισα, ιδαιτέρως ενθυμούμαι ένα, όστις είχε τύπον γνησίως ισραηλιτικόν, την φυσιογνωμίαν της φυλής του, κατά δε τας επισήμους ημέρας έφερε την ποδήρη των ομοιόθήσκων του ενδυμασίαν. Την προσοχήν μου προσείλκυσεν η ασυνήθης δύ' Ισραηλίτην και δη̄ εβδομηκοντούτη περίπου, ζωηρότης, μάλιστα δε η δοθείσα μοι πληροφορία, ότι εφημίζετο καθ' άπασαν την Θεσσαλίαν ως διάσημος... ιατρός!

Από του έτους 1879, ότε, καίτοι οι επισήμονες ιατροί μοι είχον δώση το δια των άλλον κόσμουν διαβατήριον, εσώθηκαν εν Χαλκίδι υπό τινος Οθωμανίδος, ονομαζούμενης Ντουντούς (θυγατρός του γνωστού εμπειρικού Κούρταλη) τη βοήθεια δε μόνον μιας κόνεως και μιας αλοιφής, ησθανόμην συμπάθειάν τινα και ιδιώς πεποιθησιν εις τους εμπειρικούς ιατρούς εν τοις χειρουργικούς, καίπερ στερεούμενούς πανεπιστημιακού πτυχιού.

Κατά μήνα Αύγουστον του έτους 1894, τυχαίως εγνώρισα εν τινι θεσσαλική πόλει τον Ισαάκ. Φίλος μού τις συνιστών αυτόν εις ειμέ προσέθηκε:

- Σας συνιστώ τον κύριον Ισαάκ Μ... Είναι χωρίς υπερβολήν ο Αρεταίος της Θεσσαλίας. Εθεράπευσεν επιτυχώς τόσον πολλούς, ώστε και αυτοί οι επισήμονες, αναγνωρίζοντες την ικανότητά του, ουδέποτε τον κατήγγειλαν ως μετερχόμενον τον ιατρόν άνευ αδείας. Άλλα το παραδοξότερον είναι ότι ο φίλος μου Ισαάκ εχρημάτισε και... ληστής φοβερός!

- Εβραίος, διάσημος ιατρός και φοβερός ληστής! ανέκραξα. Άλλα πώς πάντα ταύτα; Αστεϊζεσθε; Είναι αληθή ταύτα; ηρώτησα τον Ισαάκ.

- Ναι! απήντησεν εκείνος. Έγινα και ληστής, αλλά χωρίς να το θέλω...

- Είμαι, τω προσέθηκα, λίαν περίεργος να μάθω, έαν είναι δυνατόν, τας λεπτομερείας του βίου σου. Πώς και πότε ήσο ληστής; Πώς ήδη είσαι ελεύθερος; Πού λοιπόν εδιδάχθης την ιατρικήν;

- Δια τί όχι, απήντησεν ο Ισαάκ, όστις αναμνησθείς το παρελθόν του, εστέναξε βαθέως. Και το πλήρες ού-

ζου ποτήριον κρατών εις την χείρα, ήρξατο διηγούμενος εις γλώσσαν ικανώς ευκρινή - αναμιγνύων όμως και τουρκικά τινας λέξεις, ας δεν ηδυνήθη ν' απομάθη ως ακολούθως περίποτο:

- "Ημην, είπεν, είκοσι περίπου ετών και ειργαζόμην ήσυχος εις εν μαγαζείον εις το Τσαρσί της Θεσσαλονίκης, ότε προ πεντήκοντα περίπου ετών, ένεκα ασημάντουν αφορμής, συνεπλάκην με άλλον ομόθρησκόν μου. Εις το "πατιτρί" εκείνο συνηθούσθη κόσμος πολύς, οι δε τσαντάρμιδες μας συνέλαβον και τους δύο με ματωμένας μύταις. Και ενώ εγώ παντελώς δεν έπταινον, εκείνον δε με την βοήθειαν του μπαξίς αιφήκαν ελεύθερον. Τουρκική αστυνομία! Τί να κάμω!"

Αυτομάτως ήθελον, διακόπτων αυτόν, να τον παρηγορήσω λέγων: "Αυτά συμβαίνουν και εις τας... Αθήνας" (κατά το "και εις Παρισίους") αλλά προετίμησα εξ εθνικής υπερηφανείας να συγήσω μελαγχολικώς.

- Οι Τούρκοι, εξηκολούθησεν ο Εβραίος, εις τας ίδιας φυλακάς κλείουσι τους τε υποδίκους και τους καταδίκους, ως βλέπω ότι γίνεται και εις τας εδώ φυλακάς...

- Ναι, απυχώς! εφιθύρισα μετά ταπεινώσεως. Είς τινας πόλεις. Όχι εις όλας...

- Άλλ' οι δεσμοφύλακες της Θεσσαλονίκης, είπεν ο Ισαάκ, χάριν ασφαλείας των, εις έκαστον δωμάτιον βαρυποίνων καταδίκων φυλακίζουνται και ένα ή δύο υποδίκους ή ελαφροποίουνται, δια να χρηματεύωνται ως προδόται, εάν γείνη προετοιμασία προς δραπέτευσιν. Μ' έκλεισαν λοιπόν εις εν βρωμερόν δωμάτιον, εις το οποίον εύρον περί τους 50 ληστάς και αρχιληστάς εκ των φοβερωτέρων της εποχής εκείνης. Εξ αυτών τινές ήσαν καταδίκασμένοι εις θάνατον και άλλοι εις ισόβια δεσμά.

Δύνασθε να φαντασθήτε, τί ώραία έζησα μέσα εις τόσον ήμερη συντροφιάν λύκων. Από της πρώτης στιγμής, οι πλέον αγριώτεροι μ' εφοβέρωσαν να μη μαρτυρήσω όσα ιδώ, διότι θα μ' εσκότωναν αφεύκτως. "Και εάν κατορθώσης να σωθής από ημάς, μου έλεγον, θα φονευθής εξερχόμενος από τους συντρόφους μας, οι οποίοι με θάνατον τιμωρούν τους προδότας".

Η απειλή των επέφερε θαυμάσια αποτελέσματα. Κατατομασμένος όπως ήμην, ειχον οφθαλμούς χωρίς να βλέπω, και ώτα χωρίς να ακούω.

Καθ' εκάστην νύκτα ειργάζοντο με την σειράν εις την κατασκευήν υπονόμου, την οποίαν και προ της εισόδου μου είχον αρχίση, ετελείωσαν δε μετά τινα χρόνον. Μόλις ετελείωσαν το έργον των, κατά το μεσονύκτιον απεφασίσθη η έξοδος. Ωρίσθη η σειρά ενός εκάστου, εμέ δε ετοποθέτησαν εις το μέσον δια των φόβον των... Ιουδαίων, όπως σεις οι χριστιανοί μας λέγετε. Εν τω μέσω λοιπόν της τιμητικής αυτής φρουράς εξελθών, μετά σύντομον, άλλα κοπιώδη νυκτερινόν περίπατον υπό την γην, ευρέθην και εγώ έξω από τας ειρητάς και εις τον καθαρόν αέρα, αλλά κινδυνεύων από στιγμής εις στιγμήν να τουφεκισθώ.

Διηγήματημεν εις τα βουνά μετά προσοχής, διαιρεθέ-

ντες εις τμήματα. Εις μίαν από τας σχηματισθείσας συμμορίας οι αρχηγοί με κατέταξαν και εμέ, χωρίς βεβαίως να ξητήσωσι και την συναίνεσίν μου. Αφού ωπλισθήμεν από συγγενικάς και φιλικάς των οικίας, συνηντήθημεν εκ διαφόρων σημείων εις εν χριστιανικόν μοναστηριον, εις το οποίον μετέβημεν προς τιμώριαν καλογήρων τινών, οι οποίοι είχον προδώση μεροκούς από τους συντρόφους εις την δίκην των. Εκεί εβασάνισαν, εζεμάτισαν και έσφαξαν καλογήρους οι σύντροφοι. Αφού δε αφηρέσαμεν παν ό,τι πολύτιμον, ανεχωρήσαμεν εκείθεν ανενόχλητοι. Εννοείτε καλώς, ότι εις τας ληστρικάς ταύτας πράξεις προσεπάθησαν προς ασφάλειάν των να ενοχοποιήσωσιν όσον ήτο δυνατόν περισσότερον και εμέ τον αρχάριον, τούτο δε ίνα μη φοβώνται μη τους δραπετεύσα και τους προδώσω.

Τώρα, πιστεύω, καταλαβάνετε, πώς από φιληπύχου Ισραηλίτου και αθώου ιποδίκου, αναμένοντος από στιγμής εις στιγμήν την αποφυλάκισην, προήχθην εις ληστήν των ορέων χωρίς να το εννοήσω καλά και χωρίς να δύναμαι να επανίδω πλέον το Τσαροί της Θεοσαλονίκης. Ήναγκάσθην να παρακόλουθω την συμμορίαν μέχρι της ημέρας, κατά την οποίαν εν συμπλοκή μετά των τουρκικών αποσπασμάτων επληγώθην και εγώ μετ' άλλων ληστών.

Τότε εν απόσπασμα της συμμορίας ωδήγησε τους πληρωμένους εις ωραίον και τερπνόν μέρος της Θράκης, όπου εύρομεν ένα αρχιτελιγκά, ο οποίος μολονότι

ήτο άνω των εκατόν ετών είχεν υγείαν λαμπράν. Τούτο απέδιδεν, ως μας έλεγεν, εις το ότι ουδέποτε έφαγε κρέας, αλλ' επρέφετο πάντοτε με χόρια, και εις το ότι ουδέποτε είχε κοιμηθή υπό στέγην οικίας. Εγνώριζε δε περιφήμα να θεραπεύῃ τα τραύματα, οι δε λησταί δι' αυτό τον επροσκύνουν ως άγιον.

Μετά την τελείαν μου θεραπείαν διέμεινα πλησίον του αρχιτελιγκά επί τινα χρόνον ως βοηθός αυτού και τότε έμαθον όσα γνωρίζω προς θεραπείαν πληγών. Ημέραν τινά κατώρθωσα να απομακρυνθώ και δι' ευκαιρίας να έλθω εις Θεσσαλίαν, όπου μένω επί πεντήκοντα περίπου έτη ως ήσυχος πολίτης και... ιατρός, ως γνωρίζετε...".

'Όταν η διήγησις ετελείωσεν, ηυχήθην εις τον Ύψιστον να μη εισαχθή εν Ελλάδι τουλάχιστον το σύστημα του εν Θεσσαλονίκη δεσμοφύλακος, διότι με την ατελή και βραδυπορούσαν ως χελώνη ανάχροισν, με την παρατενομήνην προφυλάκισιν, με την ανάμιξιν των ιποδίκων και καταδίκων, με τα εις πολλάς πόλεις σαθρά των φυλακών κτίσια, οι ένεκα εισαγγελικής αυθαιρεσίας και ανακριτικής ιδιοτροπίας προφυλακιζόμενοι αθώοι 'Ελληνες πολίται, όπερ ουχι σπανιώς συμβαίνει προς δόξαν των συνταγματικών ελευθεριών, θα κινδυνεύσουσι ουν τοις άλλοις ίσως να προβιβασθώσιν ακουσίως και εις... ληστάς, χωρίς όμως να έχωσι την βεβαιότητα, ότι θα εγίνοντο και διάσημοι ιατροί.

(Από το Ημερολόγιο Σκάκου, του έτους 1905)

Γράμματα στα "Χρονικά"

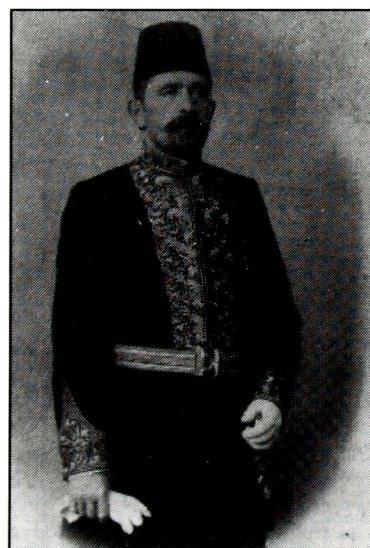
• **Ο Δαβίτζων Εφέντης:** Σχετικά με άρθρο του Γεωργίου Α. Οικονόμου με τίτλο "Οι Ζωσιμάδες και οι Ισραηλίτες των Ιωαννίνων", που δημοσιεύθηκε στα "Χρονικά" (τεύχος 111, Μαΐου - Ιουνίου 1990), ο κ. **Ισαάκ Μπατάς** γράφει:

"Σχετικά με την υποσημείωσιν "Νταβίτζων εφένδης πλούσιος Ισραηλίτης, φιλοτουρκός". θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρξε και ένθερμος φιλέλλην.

Ο αειμνηστος Δαβίτζων εφένδης, Λεβής ο οποίος ασκούσε μεγάλην πολιτικήν και κοινωνική επιφύλαξην στην τότε τουρκικήν διοίκησην, τιμήθεις υπό του Σπολάδων με τον τίτλο του Πασά, διέσωσε με την αποτελεσματικήν του επέμβασιν από βέβαιον θάνατον 'Ελληνες αξιωματικούς που συνελήφθησαν στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Όχι μόνον αυτό, αλλά τους έστειλε στα σύνορα με συνοδεία εμπίστων προσώπων, για να φθάσουν ασφαλείς στην Ελλάδα.

Για την πράξην του αυτήν περιέπεσε στην δυσμένεια του Διβανίου, κληθείς υπό του Σουλτάνου στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Δαβίτζων εφέντης πληροφορηθείς από τους φίλους του για τον απώτερο σκοπό της προσκλήσεως του Σουλτάνου, εγκατέλειψε τα Ιωάννινα και παρέμεινε

Δαβίδ Ματαλία Λέβη Νταβίτζων Εφέντη (1832 - 1914) (Φωτ. από το Αρχείο Ισαάκ Μπατάς, Ιερουσαλήμ)

στο Παρίσι μέχρις ότου ο Αβδούλ Χαμίτ υπεχρεώθη να επαναφέρει στην Τουρκία το Σύνταγμα. Τόσο εξετιμήθη

πράξη αυτή του Δαβίτζων εφέντη στην Αθήνα, ώστε του απενεμήθη υπό του αξιωμηστού βασιλέως Γεωργίου του Α' ο αργυρός Σταυρός του Σωτήρος. Το παρόστιμο αυτό βρίσκεται στα χέρια του δισεγγόνου του κ. Ραφαήλ Μωνστή.

Επίσης, στα ονόματα των Εβραίων ενεργετών των Ιωαννίνων πρέπει να προστεθή και το όνομα του μακαριτή **Νιούμ Μπατάς**, απαγχονισθέντος υπό των Γερμανών, ο οποίος εκληροδότησε στον εθνικό στόλο ένα κατάστημα στην αγορά των Ιωαννίνων.

***

• Το εξώφυλλο του Τεύχους - Αφιερώματος στη Φυσιογνωμία του Εβραίου στην Νεώτερη Ελληνική Λογοτεχνία: **Οκ. Γιάννης Π. Γκίκας** μας γνωρίζει ότι ο πινακας της κυρίας Καΐτης Νικολάου με τίτλο "Σέρρες 1908", που αποτελεί το εξώφυλλο του τεύχους αυτού, ανήκει στην ιδιωτική του συλλογή. Πρωτοδημοσιεύθηκε το 1983 στο βιβλίο του "Ντελλάληδες" (Εκδοτικός Οίκος "Αστήρ") και φιλοτεχνήθηκε με βάση παλαιά ντοκουμέντα που τέθηκαν υπ' ζήτη της ζωγράφου. Στον πίνακα παρουσιάζεται στις αρχές του αιώνα μας, στις Σέρρες (το 1908), η κοινή ζωή Χριστιανών, Εβραίων και Μουσουλμάνων.

Ένας Εβραίος της Ελλάδος

Ο ΑΛΜΠΕΡ ΚΟΕΝ:

Ένας από τους μεγαλύτερους λογοτέχνες της παγκόσμιας ερωτικής λογοτεχνίας

Ένας μεγάλος συγγραφέας, ο Αλμπέρ Κοέν, με έναν πολύ ιδιότυπο τρόπο - μέσα από τον απόχρο της φήμης της ζωής και του έργου για την οποία έγινε λόγος στο Γαλλικό Ινστιτούτο και την έκδοση στα ελληνικά του βιβλίου του **"Η ωραία του κυρίου"**, εκδόσεις Χατζηνικολή, επέστρεψε για δεύτερη φορά στην πατρίδα του! Στις τρινφέρες διαφάνεις του Ιονίου που ονειρευόταν σε όλη την τη ζωή, που ανέφερε σε όλα τα βιβλία του.

O Αλμπέρ Κοέν γεννήθηκε το 1895 στην Κέρκυρα (Κεφαλονιά τη λέει στα βιβλία του). Έφυγε από το νησί του στα πέντε του χρόνια και ξαναγύρισε μια φορά στα δεκατρία του. Εντούτοις, τα παιδικά του χρόνια είναι ταυτομένα με την "Τρυφερή θάλασσα του Ιονίου, όπου γεννήθηκα, μητρική και κρυστάλλινη που βλέπεις το βάθος της".

Η ζωή του Αλμπέρ Κοέν υπήρξε ιδιαίτερα περιπτειώδης και συνταρακτική. Μεγάλος καρδιοκατακτητής αυτός ο μαθητής της Μασσαλίας, σπούδασε νομικά, έζησε εξόριστος με ελβετική υπηρκότητα στη Γενεύη, όπου δουλεψε σαν ανώτερος υπαλλήλος στο Διεθνές Γραφείο Εργασίας.

Την ίδια εποχή στέλνει τα πρώτα του χειρόγραφα στον Γκαλιμάρ, ο οποίος τα δημοσιεύει. Είναι παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ο Κοέν, πριν καταφύγει στο Λονδίνο πλάι στον Ντε Γκωλ, κάνει μια προσπάθεια να οργανώσει ένα σώμα Εβραίων εθελοντών. Μετά την απελευθέρωση, επιστρέφει στη Γενεύη και ξαναπάνει το συγγραφικό του έργο κακαπτώντας το κοινό με "Το βιβλίο της μητέρας μου", και κυρίως με την "Ωραία του κυρίου", που θεωρείται από τα πιο ερωτικά μυθιστορήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Πρόσφατα, σε έρευνα του περιοδικού "L' Evenement

du Jeudi" και του κρατικού φαρμακονικού σταθμού "France - Culture" για τα βιβλία του 2000, η "Ωραία του κυρίου", του Αλμπέρ Κοέν ήταν το 13ο βιβλίο, ενώ οι Γάλλοι το συγκαταλέγουν στα βιβλία του 2000!

Έγραψε μόνο γαλλικά, πα' όλο που ονειρευότανε πάντοτε το Ιόνιο και την Ιερουσαλήμ και παρέμεινε σ' όλη του τη ζωή διχασμένος ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση.

Εμφανίζόταν πάντα στη γαλλική τηλεόραση με ρόμπτα σπιτιού, παντόφλες, μονόκλ και ένα κεχριμπαζένιο κομπολόι να ονειρεύεται τις παλιές του αγάπτες.

Ο Jean Bloit έγραψε ένα ειδικό βιβλίο για τη ζωή και το έργο του Αλμπέρ Κοέν.

(Στοιχεία από αρθρο της **Αγγελικής Βασιλάκου**, στο "Ένα", 12.12.1990)

ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΛΗΜΑΝ: ΤΡΟΙΑ

Αποτελέσματα των τελευταίων ανασκαφών και ανακαλύψεων της Ομηρικής Τροίας, 1882

Bρίσκω την ευκαιρία για ν' αναφέρω ότι όλοι οι Εβραίοι της Ανατολής είναι απόγονοι των Ισπανών Εβραίων, οι οποίοι εξορίσθηκαν από τη χώρα του Μάρτιο του 1492, επί Φεδρινάνδου και Ισαβέλλας. Περίεργο είναι ότι, παρά τις μεγάλες περιπλανήσεις τους και τις αντιξοότητες που τους έτυχαν, δεν ξέχασαν την ισπανική γλώσσα, την οποία ακόμη χρησιμοποιούν για να συζητούν μεταξύ τους και την οποία ακόμη και ένας Εβραίος εργάτης μιλάει πιο συχνά από την Τουρκική.

Εάν ένας από αυτούς τους Εβραίους γύριζε σήμερα στην Ισπανία, το λεξιλόγιο του θα προκαλούσε θυμηδία καθότι περιέχει απαρχαιωμένες ισπανικές λέξεις - όπως αυτές που βρίσκουμε στον Δον Κιχώτη - και επίσης πολλές τουρκικές. Ωστόσο, είναι ένα θαύμα το ότι η ισπανική γλώσσα θα μπορούσε να διατηρηθεί τόσο καλά εδώ στην Ανατολή επί τέσσερις αιώνες, από τα στόματα ανθρώπων οι οποίοι δεν την γράφουν με λατινικούς χαρακτήρες, καθότι από την παιδική τους ηλικία είχε συνηθίσει να γράφει στα ισπανικά χρησιμοποιώντας την εβραϊκή αλφάριθμη.

Παρ' όλ' αυτά, σε όλες τις επιστολές στην ισπανική που απήγνωνα στον Εβραίο S.B. Gortmerano στα Δαρδανέλλια, ο οποίος ήταν για ένα χρονικό διάστημα πράκτορας μου, έλαμβανα απαντήσεις πάντα στην ιταλική γλώσσα και βεβαιώθηκα ότι ο συγγραφέας δεν ήξερε πώς να γράφει ισπανικά με λατινικούς χαρακτήρες, καθότι από την παιδική τους ηλικία είχε συνηθίσει να γράφει στα ισπανικά χρησιμοποιώντας την εβραϊκή αλφάριθμη.

Από το βιβλίο του Heinrich Schliemann, **Troja**, (Arno Press, New York, 1976, σελ. 11)

Γέννηση παιδιού

Του κ. ΕΣΔΡΑ Δ. ΜΩΥΣΗ

Ηγέννα (τοκετός) της Εβραίας Λαοιστινής γυναικας, όπως και όλων των γυναικών της παλιάς εποχής, γινόταν στο σπίτι της, με τη βοήθεια συνήθως εμπειρόων γυναικών μεγάλης ηλικίας ή μαιών από κατώτερες και μέσες σχολές και μερικές φορές χωρίς καμία βοήθεια. Πολύ αργότερα, οι τοκετοί γίνονταν με τη βοήθεια επιστημόνων μαιών και ακόμα αργότερα και μαιευτήρων, στην αρχή στο σπίτι και ύστερα στην κλινική.

Η γυναίκα που γεννούσε λεγόταν **Παρίδα** και ο πατέρας **Παρίδος**.

Η λεχώνα εβραίων από το σπίτι μετά 40 μέρες.

'Οταν γεννιόταν αρχότερο, που εθεωρείτο σπουδαίο γεγονός, προ παντός όταν το πρώτο παιδί του ξεναγαδιού, στις 8 ημέρες από τη γέννηση, γινόταν απαραίτητα (εκτός ειδικών λόγων υγείας που το μετέθεταν για αργότερα) η **Περιτομή (Μπερίτ - Μιλά)** από ειδικό Μοέλ, με συμμετοχή όλου του κόσμου. Την προηγούμενη νύχτα από τη μέρα της περιτομής, ελάμβανε χώρα ένα γλέντι στο σπίτι που λεγόταν **Βιγιόλα**, στο οποίο προσκαλούνταν όλα σχεδόν τα μέλη της Κοινότητας που έφεραν και τα δώρα τους για το νεογέννητο. Εκεί τραγουδιόντουσαν ειδικά θρησκευτικά και λαϊκά τραγούδια σχετικά με το χαρμόσυνο γεγονός και προσφέρονταν ειδικά το γνωστό στη Λάρισα γλυκό **Κομπέτα**, που ήταν φτιαγμένο από σουσάμι με μέλι και ήταν εξαιρετικά εύγευστο. Το ίδιο γλυκό παρασκευάζονταν και παρασκευάζεται ακόμα και σήμερα από τις Εβραίες νοικοκυρές και το Πουρόμι.

Ακολούθουσε γλέντι και φαγοπότι, ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες της οικογένειας. Την επόμενη μέρα που γινόταν το Μπερίτ - Μιλά (περιτομή) κάτω από το "Παρόχετ", κάτω από το οποίο καθόταν ο κουμπάρος που ήταν συνήθως ένας από τους παπούδες, ή ένας θείος ή κάποιος συγγενής, που κρατούσε το μωρό στα γόνατά του, που το έφερνε η κουμπάρα που επίσης ήταν κάποια από τις γιαγιάδες, ή κάποια θεία ή συγγενής, πάνω σ' ένα μαξιλάρι.

Λάρισα: Τελετή στη Συναγωγή.

Λάρισα: Τελετή στη Συναγωγή: Διακρίνεται ο Επίτροπος της Συναγωγής Δαυίδ Εσρό Μωυσῆς.

Γινόταν η θρησκευτική τελετή με παραδοσιακά θρησκευτικά τραγούδια και ψώνια. Η λεχώνα μητέρα ήτη τη βδομάδα, μέχρι και μετά την περιτομή, βρισκόταν στο θαυμάσια στολισμένο κρεβάτι (το νυφικό κρεβάτι) με ό,τι καλύτερο και πολύτιμο διέθετε το σπιτικό της, περιστοιχισμένη από πολλές γυναικες, φίλες και συγγένισσες. Χαρακτηριστικό του κρεβατιού της λεχώνας ήταν το λεγόμενο **"Μπαλντακίνο"**, που ήταν ένα είδος μεγάλης κουνουπιέρας από πολλά μέτρα τούλι, που κρεμασμένο από την οροφή του δωματίου απλώνονταν και σκέπαζε όλο το κρεβάτι και είχε, εκτός από τη χρησιμότητα να προφύλαξε το νεογέννητο και τη μητέρα από τα κουνούπια, και τον στολισμό του κρεβατιού και την έννοια της διαφύλαξης τους ίσως από κακό μάτι **αύναρά**.

Στο αρχότερο γενόταν μετά το ρεχμιμέ ντοή ρεχμίδ (εξαγορά), τελετή κατά την οποία ο γονείς εξαγόραζαν συμβολικά το παιδί αντί 5 σελαΐμ (ασημένια νομίσματα) από τον Κοέν, στον οποίο θεωρητικά ανήκε, προοριζόμενο για το Ναό. Ο Κοέν παραχωρούσε το παιδί στην οικογένειά του επιστρέφοντας - αν ήθελε - και το συμβολικό αντίτιμο. Η οικογένεια, με τη σειρά, έστελνε - για ν' ανταποδώσει το καλό - ένα δώρο στον Κοέν κι έτσι, με τις ευλογίες του Κοέν και της θρησκείας που διάβαζε ο Ραββίνος, το παιδί περιέρχονταν οριστικά πια στους γονείς. Την ημέρα της περιτομής δινόταν και το όνομα στο παιδί.

Σε γέννηση κοριτσιού, που επίσης γιορταζόταν με χαρά, χωρίς να υπάρχουν χρονικά δριμιά, γινόταν στο σπίτι μια θρησκευτική τελετή **"Φαδάριο"**, όπου το κορίτσι, υπό τις ευλογίες της θρησκείας, έπαιρνε το όνομά του και ακολούθουσε σχετικό γλέντι για το χαρμόσυνο γεγονός.

Εβραϊκά Φυλακτά για το Κακό Μάτι

Του κ. NIKOU ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗ,
Διευθυντού του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος

Hπίστη στην αντίληψη ότι οι τυχεροί και πλούσιοι άνθρωποι μπορούν να πέσουν θύματα των μηχανορραφιών των δαιμόνων και των κακών πνευμάτων, δεν είναι μόνο πολύ παλαιά, αλλά και πολύ διαδεδομένη. Παραλλήλη μ' αυτήν είναι και η σκέψη ότι ορισμένοι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να ματιάζουν ανθρώπους, ή ακόμα και αντικείμενα, με ή χωρίς τη θέλησή τους. Η μούντζα είναι στην ουσία ένα είδος ματιάσματος και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για να προστατευθεί κανείς από αυτό οδήγησαν σε πολλά ενδιαφέροντα θέματα και ενέργειες για την αποφυγή του. Δεν πρέπει να παραδέχεται κανείς ποτέ την καλή του τύχη, η ομορφιά δεν πρέπει να θαυμάζεται και κανείς δεν πρέπει ν' αναζητάει την τελειότητα, αν θέλει ν' αποφύγει το εκουσιό ή το ακούσιο μάτιασμα. Γι' αυτόν τον λόγο, οι Κινέζοι αγρότες, όταν θερίζουν ειδικά μια καλή σοδειά, πηγαίνουν στα χωράφια ντυμένοι πένθιμα σαν να πηγαίνουν σε κηδεία.

Είναι επίσης πιθανό, να βρει κανείς σε τούρκικα χαλιά ένα σκόπιμο ελάττωμα, που έχει εσεκεμένα μέσα στο σχέδιο. Σε πολλά σπίτια στη Νέα Αγγλία, οι αγρότες ζωγραφίζουν περιέργα σχήματα για ν' απομακρύνουν το κακό μάτι και συνηθίζεται ακόμα από πολλούς στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια το φτύνιμο ενός παιδιού, όταν δέχεται μια φιλοφρόνηση.

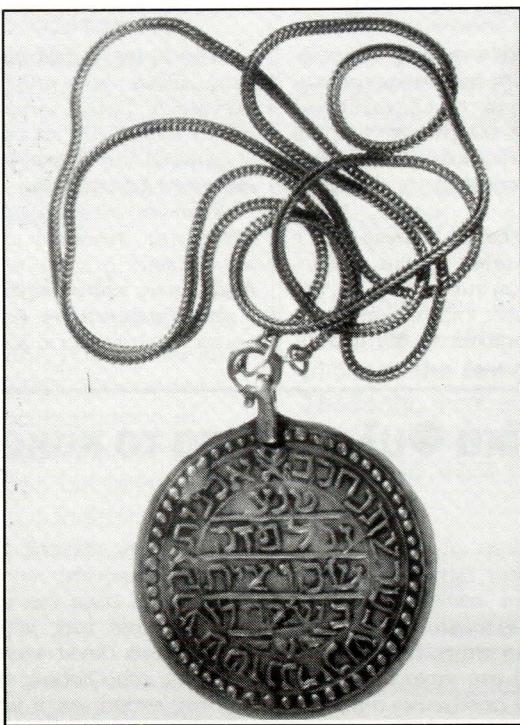
Τα χρώματα μπορούν επίσης ν' απομακρύνουν το κακό μάτι, αλλά και να φέρουν καλή τύχη. Επειδή το μάτιασμα μπορεί να είναι και ακούσιο, για να προστατευθεί κανείς από αυτό πρέπει να φοράει μπλε ή κόκκινες χάντρες ή ακόμα καλύτερα να χρησιμοποιεί φυλακτά και ειδικότερα αυτά που έχουν επιγραφές. Οι χειρονομίες μπορούν επίσης να είναι αποτελεσματικές, όπως ειδικά αυτή του κερατωμένου (cornoito), που γίνεται όταν ο δείκτης και μικρό δάκτυλο απλώνονται ενώ κρατιέται το μεγάλο δάκτυλο πάνω στην παλάμη και τα δύο μεσαία δάκτυλα διπλώνονται κάτω από αυτό. Μια άλλη χειρονομία που χρησιμοποιείται πολύ, είναι το σύκο (fig), όπου το μεγάλο δάκτυλο μπαίνει ανάμεσα στον δείκτη και το μεσαίο δάκτυλο μιας σφιγμένης γροθιάς. Το ανοικτό ή απλωμένο χέρι μπορεί όχι μόνο να βγάλει μάτι, αλλά και να προστατέψει κά-

ποιον απ' αυτό. Το πολύ παλιό χέρι του Baal, που χρονολογείται από τους Φοινικικούς χρόνους, πέρασε στη χρήση των Ρωμαίων και εμφανίζεται στους Μουσουλμάνους σαν το Χέρι της Φατίμα και χρησιμοποιείται ακόμα και από τους Εβραίους.

Η μελέτη της χρήσης των φυλακτών από τους Εβραίους είναι σχετικά νέα και μάλλον οφείλεται στο γεγονός ότι έχουν διασωθεί σχετικά λίγα. Υπήρχε γενικά μια προκατάληψη εκ μέρους των ραβίνων για τη χρησιμοποίησή τους, που χρονολογείται από την περίοδο που αρχίζει την καριέρα του ο Σαμπετέλ Τσιβι. Ο

Τσιβι, μαζί με τον Ναθαναήλ της Γάζας, επιφανή θεολόγο, έγραψαν και μοίρασαν φυλακτά μέχρι και στην Ευρώπη. Αυτό που ξέρουμε για αυτά τα φυλακτά που φοράνε οι Ορθόδοξοι Εβραίοι, είναι ότι η αποτελεσματικότητά τους δεν οφείλεται στο χώμα ή το σχήμα, αλλά μάλλον στην πίστη της φοβερής δύναμης που κρύβεται μέσα στο Shema ή όνομα του Θεού. Πρέπει επίσης ν' αναφερθεί εδώ το γεγονός ότι τα Τεφιλίν που φοράνε οι Εβραίοι στην πρωινή προσευχή, παρ' όλο που μεταφράζονται σαν φυλακτήρια, δεν είναι με κανέναν τρόπο φυλακτά, δηλαδή μέτωπος δεν είναι φυλακτό η Μεζουνά. Ο σκοπός τους δεν είναι ούτε να προστατεύουν αυτόν που το φοράει, ούτε να του φέρουν καλή τύχη, αλλά μάλλον να χρησιμεύσουν σαν μέσο για να θυμάται κανείς τις εντολές της θρησκείας και τις υποχρεώσεις προς αυτήν.

Συμφωνα με τους μυστικιστές και τους ραβίνους, το πραγματικό όνομα του Θεού, όπως αυτό αποκαλύφθηκε στον Μωυσή ο οποίος το μετέφερε στον Ααρών και τους απογόνους του Ιερείς του Ιεραήλ, είναι το Τετραγράμματον ή το όνομα με τα τέσσερα γράμματα. Το σχήμα του ήταν γνωστό, αλλά ο τρόπος της προφοράς του αποσύρθηκε από τις εβραϊκές γραφές μετά την καταστροφή του 2ου Ναού το 70 μ.Χ. Τόσο ιερό είναι αυτό το όνομα, που ποτέ δεν πρέπει να γράφεται τυχαία. Αν χρειαστεί να γραφτεί, πρέπει να προσέξει κανείς να μην το χρησιμοποιήσει με ιερόσυλο τρόπο. Το γεγονός αυτό δημιούργησε την ανάγκη χρησιμοποίησης άλλων ονομάτων, όπως "El", "Shaddai", "Yah", "Ehye", "Adonai", ή "Elohim". Άλλα ακόμα και η χρήση αυτών των ονομά-

Εβραϊκό φυλακτό (από τη συλλογή του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος).

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Συνέχεια από τη σελ. 2

τα με ιδιαιτερότητες; Και πόσο ξέρουν και οι ίδιοι τον εαυτό τους;

Και ποιός άλλος μπορεί να δει τον συνάνθρωπο του στο ψυχικό βάθος που φθάνει ο ποιητής κι ο συγγραφέας; Αυτοί είναι που εντοπίζουν την αλήθεια κάτω από στρώματα και επιστρώματα συμπεριφορών που, πότε ηθελμένα και πότε άθελα, την νοθεύουν ή την αποκρύβουν. Δεν πρωτοτυπώ καθόλου αν πω ότι ο πνευματικός και ο καλλιτεχνης δημιουργός είναι αυτοί που έχουν την διάνοια να βλέπουν απροκατάληπτα δικαίους και αδίκους, να βρέχουν επί δικαίους και αδίκους και να γράφουν την ιστορία του ανθρώπου σαν ιστορία της ψυχικής του ουσίας και αλήθειας.

Στο εισαγωγικό του σημείωμα, ο κύριος Αλμπέρτος Ναρό γράφει ότι τα κείμενα που αναφέρονται στον εβραϊκό λαό, ιδιαίτερα μετά το Ολοκαύτωμα, αποτελούν μια προσφορά των ελληνικών γραμμάτων, καθόλου ευκαταφρόνητη, προσφορά που δεν θα συναντήσουμε εύκολα σε οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή γραμματεία.

Χαίρομαν γι' αυτό. Και θα ήθελα να θυμήσω πως ο ελληνικός λαός έχει εδώ και χιλιάδες χρόνια μια κοινοπολίτικη εμπειρία και αντιληφθη για τη ζωή. Με τόπο τους μια χώρα όπου οι θάλασσες της την καθιστούσαν πέρασμα και ταυτόχρονα παραλήπτη στις μετακι-

νούμενες δραστηριότητες των γύρω λαών, οι Έλληνες ανέπτυξαν τον πολιτισμό τους χάρη στην ευφυΐα τους να αντιληφθούν τον κόσμο, τη φύση, τη ζωή σαν μια σοφά αναγκαία σύνθεση και συμβίωση. Ακόμα και θεότητες που ήρθαν από άλλον βρήκαν πατρίδα στον Όλυμπο.

Ποτέ ο ρατσισμός, ποτέ η μισαλλοδοξία δεν άναψαν στην Ελλάδα κακούργα πάθη. Ήγινε πάντα πατρίδα για όσους ήρθαν να ζήσουν στη γη της και να γίνουν δικοί της κάτοικοι, όπως οι συνέλληνες, συμπολίτες και συγκάτοικοι σ' αυτή τη χώρα Εβραίοι. Ήταν φυσικό, ιδιαίτερα η τραγωδία του ολοκαυτώματος να γίνει και πόνος όλων των Ελλήνων.

(Την Τρίτη 4 Δεκεμβρίου 1990, το Κ.Ι.Σ. οργάνωσε στην Αθήνα, στην αίθουσα Ξένων Ανταποκριών, συγκέντρωση Τύπου, κατά την οποία παρουσίασε το νέο ειδικό τεύχος του περιοδικού **"Χρονικά"**, που είναι αφιερωμένο στη **Φυσιογνωμία του Εβραίου στην νεώτερη ελληνική λογοτεχνία**.

Κατά τη συγκέντρωση, πρόλογος ο πρόεδρος της Επιτροπής Δημοσίων Σχέσεων κ. **Μ. Κ. Κωνσταντίνης** και μίλησαν ο επιμελητής του τεύχους κ. **Αλμπέρτος Ναρό**, καθώς και ο λογοτέχνης - θεατρικός συγγραφέας κ. **Ιακ. Καμπανέλλης**. Το παραπάνω κείμενο είναι εκείνο της ομιλίας του κ. Καμπανέλλη).

Εβραϊκά Φυλακτά για το κακό μάτι

Συνέχεια από τη σελ. 22

των είναι προγεγραμμένη.

Μια πολύ διαδεδομένη συνήθεια των Εβραίων της αρχαιότητας, που χρονολογείται τουλάχιστον πριν από 2.500 χρόνια, ήταν η χρησιμοποίηση χωρίων από το Tanah (Βίβλος) εθεωρείτο πολύ αποτελεσματική. Τα εβραϊκά φυλακτά ενάντια γενικά στο κακό και ειδικά ενάντια στο κακό μάτι, έχουν μια εκπληκτική συνέπεια. Συνήθως όλα αρχίζουν με την επίκληση "Στο όνομα του Θεού" ή "Με τη βοήθεια του Θεού"... και συνεχίζεται με ένα από τα "Shemot" ή ονόματα του Θεού, πολύ σπάνια ο γραφέας χρησιμοποιεί το Τετραγράμματον. Μετά το όνομα ακολουθούν τα ονόματα των χιλιάδων ειδικά ισχυρών αγγέλων. Οι Καμπαλιστές είχαν μια ειδική γνώση της μυστικής δύναμης αυτών των ονομάτων. Μετά από αυτή την γενική επίκληση των αγγέλων ξεκαθαρίζεται και ο σκοπός του φυλακτού. Αν πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για να προστατέψει από τις κακές ενέργειες της Λιλιθ, τότε ζητάται η βοήθεια τριών ειδικών αγγέλων, των Sanvai, Sansavai και Samanglof. Μετά από αυτό συνηθίζοταν στα φυλακτά που ήταν γραμμένα σε περγαμηνή να αναφέρεται το όνομα του προσώπου για το οποίο ήταν γραμμένο το φυλακτό και μετά να επαναλαμβάνεται τρεις φορές το Amen και το Selah.

Υπάρχουν κανόνες για την γραφή φυλακτών και ο-

ρισμένοι Καμπαλιστές ήταν πολύ γνωστοί για την αποτελεσματικότητα των φυλακτών που έφτιαχναν. Το Sefer Raziel είναι ένα από τα σημαντικότερα κείμενα και ένας από τους μεγαλύτερους γραφείς ήταν ο R. Haim Joseph David Azulai, γνωστός σαν "Hida" (πέθανε το 1807), τόσο βαθείες ήταν οι γνώσεις του που όπως λεγόταν ακόμα και η υπογραφή του είχε τη δύναμη ενός φυλακτού.

Τα φυλακτά ήταν συνήθως γραμμένα σε περγαμηνή, σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες. Ο γραφέας έπρεπε να νηστεύει και τα γράμματα έπρεπε να γραφτούν προσεκτικά και μόνο σε "Ashuri" ή τετράγωνα εβραϊκά.

Τα φυλακτά που έχουν χαραχθεί σε μέταλλο είναι συνήθως συντομότερα και δεν μας είναι γνωστά πολλά για τους ανθρώπους που τα έφτιαξαν, παρά μόνο ότι δούλεψαν κάτω από τις οδηγίες ειδικών.

Στο Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος υπάρχουν διάφορα φυλακτά. Μερικά είναι γραμμένα σε περγαμηνή και είναι κλεισμένα μέσα σε μικρές μεταλλικές θήκες, σκοπός τους ήταν να φροιούνται γύρω από το χέρι ή γύρω από το λαιμό. Άλλα έχουν το σχήμα δακτυλιδιού ή κολεί με μπλε χάντρες. Υπάρχουν επίσης και αρκετά παιδικά φυλακτά.

English Summary of the contents of Issue No 114

(January - February 1991)

In this Issue:

- An article by the well - known Greek dramatist and author Iakovos Campanellis on the **harmonious co-existence of Christians and Jews in Greece**, which continued even in Hitler's concentration camps. As Campanellis points out, "I remember Jews in Mauthausen inspiring hope in the hearts of non-Jews and giving them the courage to continue".
- A study of **Racism and Anti - Semitism**, by Professor Th. Lipovats. As Professor Lipovats notes, racism and anti - Semitism "as an ideology and a mental predisposition are the consequence of traumatic cultural changes in society and in the field of knowledge, but beyond this they continue to have an independent existence despite the scientific and philosophical critique to which they have been subjected".
- Five poems by Nelly Sachs, winner of the Nobel Prize for Literature in 1966, in Greek translation.
- From a book published in 1912 and entitled *Treatises on Chios*, an extract concerning a lecture given by Renan to the Cercle St. Simon, on 27 January 1883, entitled "Judaism as a Race and a Religion". The extract also refers to other academic studies and **examines the position of the Jews of Chios in the 16th century**.
- An article by Bohor Forni, containing particulars of the **Jewish Community of Chalkida** (capital of the Preecture of Evvia). The town has preserved tombstones which testify to the presence of Jews there as early as 1200. The article is accompanied by photographs of Chalkida Jews taken in the e22arly years of the 20th century.
- A short story by G. Filaretos, first published in 1905, which shows the extent to which **the Jews who settled in Thessaly**, were assimilated into the Christian population of the area, with which they lived amicably.
- An account of the French author **Albert Coen**, who was born in Corfu in 1905, and, on the following page, extracts from a paper by **Heinrich Schliemann**, excavator of Troy.
- An article by Esdra Moisis on the customs of Jewish folklore concerning **the birth of children** in Larissa, capital of the Prefecture of Thessaly.
- A description by the Director of the Jewish Museum of Greece, Mr Nikolaos Stavroulakis, of the custom of **keeping a talisman against the evil eye**.

עַץ חַיִם הוּא

Δένδρον ζωῆς είναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)